

NEWSLETTER

UDRUŽENJE EKONOMISTA REPUBLIKE SRPSKE

BROJ 2. JUNI 2014.

POPLAVE UGROZILE EKONOMIJU - IMA LI NADE ?

COMSAR ENERGY
REPUBLIKA SRPSKA

COMSAR ENERGY GROUP

www.comsar.ba

Poštovani čitaoci,

Ekonomske indikatori u prvom kvartalu 2014. godine ukazivali su da je Republika Srpska ostvarila nešto intenzivniji ekonomski rast u poređenju sa prošlom godinom. Rast je bio nošen, prije svega, povećanjem proizvodnje i izvoza, sa ohrabrujućim podacima o rastu prerađivačke industrije, kao i građevinarstva. Pojedini ekonomski indikatori, izuzev i dalje visoke stope nezaposlenosti, upućivali su da je RS, nakon nekoliko turbulentnih godina, na putu relativnog ekonomskog oporavka, ali...

Nezapamćene poplave koje su u maju pogodile Republiku Srpsku, BiH i region, obimom destrukcije, nažalost, bacaju veliku sjenku na ekonomska očekivanja, kako u kratkoročnom, tako i dugoročnom periodu. Posljedice prirodnih katastrofa se mogu posmatrati kroz nekoliko dimenzija, s tim da smo mi pokušali procijeniti negativne ekonomske efekte ove elementarne nepogode, iako u trenutku kreiranja analize, još nisu bili objavljeni zvanični podaci o obimu i strukturi načinjene štete. Iako to predstavlja značajan limitirajući faktor, ipak je moguće predvidjeti određene potencijalne scenarije budućih tendencija u ekonomiji Republike Srpske.

Uz pretpostavku da trgovina pretrpi smanjenje prometa od 20% na godišnjem nivou, prerađivačka industrija u približnom iznosu te ako se pokažu tačnim procjene EBRD-a o šteti nastaloj u poljoprivredi, uzevši pritom u obzir participacije navedenih grana u strukturi BDP-a RS, može se pretpostaviti ekonomski pad u 2014. godini od nekoliko procenata. Realno je očekivati da će prvi efekti poplava po domaću proizvodnju biti negativni, posebno jer je dio preduzeća, koja su locirana na poplavljenim područjima, direktno pogođen te će u najmanju ruku smanjiti ako ne i zaustaviti proizvodnju u nekom periodu. Međutim, dugoročni efekti bi mogli da budu nešto povoljniji, jer se može očekivati veći nivo aktivnosti u građevinskom sektoru, koji bi za sobom mogao povući prateće i povezane grane, prije svega, proizvodnju građevinskog materijala i drvoprerađivačku industriju.

Bilo bi poželjno da se među mjerama Vlade za ublažavanje negativnih efekata poplava nađu poreske olakšice za privredne subjekte koji su direktno pogođeni poplavama, dok je u domenu finansija potrebno animirati komercijalne banke na moratorijum ili reprogram obaveza potopljenih privrednih društava, kako bi im bilo omogućeno što brže dizanje na noge.

Saša Grabovac,
glavni i odgovorni urednik

TEMA BROJA:

Poplave ugrozile ekonomiju -
ima li nade? 4

REALNI SEKTOR:

Do maja mirisalo na proljeće,
ali... 8

FINANSIJSKI SEKTOR:

Zahladnjelo kreditiranje
privrede 13

SRBIJA:

Slaba potrošnja nova kočnica
rasta 17

HRVATSKA:

Dug put do izlaska iz recesije 19

SVIJET:

Evroazijska unija - novi
ekonomski div 21

AUTORSKI ČLANCI:

Uloga reciklažne industrije u
saniranju posljedica poplava 23

AKTIVNOSTI SWOT-a:

Istraživanje o jačanju odgovornosti
u javnoj potrošnji 25

IMPRESUM

Glavni i odgovorni urednik: Saša Grabovac

Uređivački kolegijum: Miloš Todorović, Goran Račić, mr Aleksandar Ljuboja, mr Aleksandra Simić, Bojan Jojić, Igor Sekulić, mr Nebojša Balaban, mr Predrag Duduković, Darko Gavrilović, Predrag Klincov, dr Marko Đogo, mr Predrag Mlinarević.

Lektor: Aleksandra Duduković, Dizajn i grafička priprema: Zoran Jović

Časopis izlazi četiri puta godišnje. Sva prava zadržana: Udruženje ekonomista RS SWOT. Svako umnožavanje i distribucija bez pisanog odobrenja Udruženja ekonomista RS SWOT je zabranjeno.

Osnivač i izdavač: Udruženje ekonomista RS SWOT, Dragiše Vasića 13, 78 000 Banja Luka, žiro račun Nova banka Banja Luka 555-007-00223898, JIB: 4402742510005, matični broj: 11029353, br. sudskog rješenja: F -1-208/7, Udruženje ekonomista RS SWOT je upisano u Registar izdavača pod rednim brojem 291, na osnovu Rješenja Ministarstva prosvjete i kulture RS br. 07.030-053-162-9/10.

E-mail: info@swot.ba, sekretar@swot.ba, Internet adresa: www.swot.ba, Tel: 051 322 960, Fax: 051 322 961

Poplave ugrozile ekonomiju - ima li nade?

Uz pretpostavku da trgovina pretrpi smanjenje prometa od 20% na godišnjem nivou, prerađivačka industrija u približnom iznosu te ako se pokažu tačnim procjene EBRD-a o šteti nastaloj u poljoprivredi, uzevši pritom u obzir participacije navedenih grana u strukturi BDP-a RS, može se pretpostaviti pad BDP-a u 2014. godini od nekoliko procenata

Nakon nesvakidašnjih poplava koje su prethodnih nedjelja pogodile značajan dio Republike Srpske i regiona, na dnevnom redu je prebrojavanje žrtava i inventurisanje novonastale materijalne štete. Nakon prvobitnog šoka od razmjera katastrofe sa jedne strane i neviđene ljudske solidarnosti i humanosti sa druge, fokus se polako počinje preusmjeravati na ono što slijedi. Posljedice ovakvih i sličnih prirodnih katastrofa se mogu posmatrati kroz tri dimenzije. Prva se odnosi na sagledavanje gubitaka u životima i ona je najprioritetnija. Druga se odnosi na procjenu fizičke destrukcije. Treća, možda i najkompleksnija, je procjena kratkoročnih i dugoročnih ekonomskih konsekvenci.

U trenutku kada još nisu poznati precizni podaci o obimu i strukturi načinjene štete, nije moguće dati, s visokom dozom pouzdanosti, prognoze

o ekonomskim posljedicama uzrokovanim ovom prirodnim nepogodom. Međutim, koristeći se iskustvima drugih, koji su prošli kroz sličnu situaciju iz sadašnje perspektive, moguće je predvidjeti potencijalne scenarije budućih tendencija u ekonomiji Republike Srpske. Jedna od dilema koja možda, imajući u vidu razmjere nesreće, može izgledati paradoksalno, jeste da li krajnji efekat na ekonomiju Srpske može imati i nekih pozitivnih posljedica. Ova dilema nije svojstvena samo za nas, nego je bila prisutna svugdje u svijetu gdje su se dešavale katastrofe sličnih razmjera.

U nastavku će biti pokušani objektivno analizirani neposredni i posredni uticaji poplava kroz prizmu indikatora ekonomskog zdravlja svake zemlje. Tu se, prije svega, misli na potrošnju,

proizvodnju, unutrašnju i spoljnu trgovinu, cijene, zapošljavanje i investicije.

Promjena strukture potrošnje

Slijedeći logiku ponašanja potrošnje izložene iznenadnim šokovima, moguće je pretpostaviti u kojem pravcu će ići izmjena potrošačkog obrasca domaćinstava kao ključnih nosilaca ukupne potrošnje. Za pretpostaviti je da će doći do izmjena u prioritetima potrošnje, što će dovesti

Za pretpostaviti je da će doći do smanjenja udjela dohotka kojim se finansira luksuzna potrošnja u korist kupovine trajnih potrošnih dobara i građevinskih aktivnosti

do preusmjeravanja dohodaka. Pod tim se misli na smanjenje udjela dohotka kojim se finansira luksuzna potrošnja (brendirana odjeća i obuća, parfemi i ostala kozmetika, luksuzni automobili, godišnji odmori i putovanja, usluge ugostiteljskih objekata i sl.) u korist kupovine trajnih potrošnih dobara (namje-

štaj, tehnika i alati, elektroinstalacije i sanitarni uređaji, građevinski materijal i sl.) i građevinskih aktivnosti koje će, neminovno, uslijediti radi sanacije štete. Uzimajući u obzir da gro proizvoda, koji spadaju u kategoriju luksuznih, dolazi iz uvoza, a da se, sa druge strane, građevinski radovi, pa i znača-

jnim dijelom građevinski materijali, obezbjeđuju iz domaćih izvora, kao i da u segmentu trajnih potrošnih dobara postoji izvjesna ponuda od strane domaćih proizvođača, realno je očekivati da će takva supstitucija potrošnje dovesti do pozitivnih efekata na domaću proizvodnju, naravno, onaj njen dio koji nije pogođen poplavama. Veličina tog uticaja zavisice od veličine efekta preusmjeravanja potrošnje, kao i sposobnosti domaćih proizvođača da iskoriste ovu potencijalnu šansu, koja im se ukazala.

Neće cijela industrija biti na gubitku

Sasvim je realno očekivati da će prvi efekti poplava po domaću proizvodnju biti negativni. Ovaj kratkoročni proizvodni šok je zasnovan na činjenici da je jedan dio proizvodnih preduzeća, koja su locirana na poplavljenim područjima, direktno pogođen, te će u najmanju ruku smanjiti, ako ne i zaustaviti proizvodnju u nekom periodu. Međutim, dugoročni efekti bi mogli da budu nešto povoljniji. Naime, može se očekivati veći nivo aktivnosti u građevinskom sektoru, koji bi za sobom mogao povući prateće i povezane grane. Ovdje se, prije svega, misli na djelatnosti koje se odnose na proizvodnju građevinskog materijala i drvoprerađivačku industriju. Prema nekim procjenama, domaći proizvođači građevinskog materijala su do sada podmirivali oko 50% ukupnih potreba domaćeg tržišta. Pri tome, važno je napomenuti da je najveća participacija domaćih proizvođača u proizvodnji materijala kao što su parketi, podovi, građa i beton. Imajući to u vidu i procenat rasta prometa i proizvodnje industrije građevinskog materijala bi trebalo da bude iznad 50%, jer je najveći dio štete na građevinskim objektima moguće sanirati upravo navedenim materijalima. Sa druge strane, trebalo bi uzeti u obzir smanjenu proizvodnu spremnost domaćih proizvođača građevinskog materijala, s obzirom na procjenu da ih je oko 20% direktno pogođeno poplavama. Još jedna od grana koja bi mogla da isko-

Dugoročno se može očekivati veći nivo aktivnosti u građevinskom sektoru, koji bi za sobom mogao povući prateće i povezane grane, poput proizvodnje građevinskog materijala i drvoprerađivačke industrije

risti šansu za povećanu aktivnost jeste industrija namještaja. Ovaj sektor inače posljednjih godina bilježi u kontinuitetu značajan rast te bi ova situacija mogla dodatno da pogoduje ovom trendu. Procjene govore da bi se iz domaćih kapaciteta mogao podmiriti rast tražnje za namještajem i do 70%.

Imajući u vidu da je najveći dio štete vezan za devastaciju kuća i ostalih građev-

inskih objekata, realno je pretpostaviti da će rast građevinskog sektora i pratećih industrija djelomično kompenzovati pad proizvodnje onih grana koje su najviše pogođene vremenskom nepogodom, kao što je poljoprivreda.

Najnegativniji ekonomski efekti se očekuju u sektoru poljoprivrede, kako direktno, tako i indirektno, naročito uvažavajući činjenicu da je većina poljoprivredne proizvodnje skoncentrisana upravo u regionu koji je najteže pogođen poplavama. Direktni gubici se odnose na gubitak stočnog fonda i uništene usjeve osnovnih poljoprivrednih kultura, prije svega žitarica. To će se neminovno odraziti na jedan dio prehrambene industrije, kao što su industrija mlijeka i mliječnih proizvoda, odnosno, industrija mesa i mesnih prerađevina. Zbog činjenice da će se prerađivačka industrija većim dije-

lom osloniti na uvoz sirovina, najveći gubici će biti vezani za primarnu proizvodnju u poljoprivredi.

Supstiticioni efekti u trgovini

Pad prometa osnovnih životnih namirnica u područjima ugroženim poplavama, koji ide i do 90%, samo će manjim dijelom biti kompenzovan povećanim obimom nabavki u ostalim područjima, koji je uslijedio (i koji će, najvjerovatnije biti nastavljen) u okviru humanitarnih akcija koje su sprovedene širom Republike Srpske. Stoga, kratkoročno će zasigurno doći do značajnog pada ukupnog prometa u Republici Srpskoj. Očekivanja mogućeg rasta cijena osnovnih prehrambenih proizvoda, kao i nestašica, uticaće na rast tražnje. Veći udio izda-

taka za osnovne namirnice svakako će smanjiti izdatke za ostale proizvodne asortimane, što bi u konačnici moglo dovesti do pada ukupnog prometa u maloprodaji. U dugom roku, zbog preusmjeravanja dohotka na sanaciju štete, vjerovatno će doći do smanjenog izdvajanja za robu široke potrošnje, koja ne spada u kategoriju egzistencijalnih potreba.

Teško je kvantifikovati sve uticaje prirodne katastrofe, ali je najrealnija opcija da će doći do smanjenja i uvoza i izvoza

Ono što se može očekivati u narednom periodu jesu dva supstitucionna efekta koja će imati implikacije na obim i strukturu spoljnotrgovinske razmjene. Usljed

očekivane promjene obrasca potrošnje, o kojoj je već bilo riječi, jedan dio proizvoda luksuznog karaktera će biti supstituisan sa domaćim proizvodima u cilju sanacija štete nanijete poplavama. To će rezultirati smanjenjem uvoza. Drugi efekat se odnosi na cjenovnu supstituciju skupljih uvoznih sa jeftinijim proizvodima, kod kojih nije moguće izvršiti supstituciju domaćim proizvodima. U sferi platnog bilansa doći će do povećanja jednostranih transfera, kako u vidu doznaka koje će dijaspora u povećanom obimu slati, tako i u obliku međunarodnih donacija. Teško je u ovom momentu kvantifikovati sve uticaje prirodne katastrofe na uvoz i izvoz, s obzirom na to da će oni u značajnoj mjeri biti determinisani kretanjima dohodaka, ali je najrealnija opcija da će doći do smanjenja i uvoza i izvoza.

Ima li osnova za porast inflacije?

Postoje faktori koji bi mogli uticati na rast cijena u maloprodaji, ali i pokazatelji koji ne idu tome u prilog. Naime, usljed negativnih šokova ponude može doći do rasta cijena primarnih poljoprivrednih proizvoda, odnosno sirovina za prehrambenu industriju. Jednim dijelom, rast cijena bi bio prouzrokovan očekivanjima građana o nestašicama i budućem rastu cijena, što će afirmisati logiku pravljenja ličnih zaliha. Intenzivnija tražnja u kombinaciji sa oskudnijom domaćom ponudom mogla bi dovesti do većih maloprodajnih cijena posebno na jesen kada se na rafovima trgovina nađu proizvodi nastali preradom deficitarnih poljoprivrednih sirovina, čija cijena bi na Produktnoj berzi u Srbiji, u međuvremenu, mogla porasti, jer je i ta zemlja pogođena poplavama. Međutim, limitirajući faktori rasta maloprodajnih cijena leže u slaboj kupovnoj moći građana RS i niskom učešću domaćih prehrambenih proizvoda u ukupnoj potrošnji. Za očekivati je da će smanjena ponuda domaćih prehrambenih proizvoda biti nadomještena povećanjem uvoza. Iako je sasvim moguće da poskupe uvozni proizvodi iz Srbije, jer se i njihova poljoprivreda našla na udaru poplava, to se može amortizovati uvozom iz drugih jakih agroindustrijskih zemalja, poput Mađarske.

Urušena infrastruktura - prostor za investicije

Prve procjene načinjene štete na saobraćajnoj infrastrukturi govore o iznosu preko 130 miliona KM. Nužnost brze sanacije puteva, mostova i željezničkih pruga uticaće na porast investicija u infrastrukturu u ovoj, ali i narednim godinama. Pored javnih, očekuje se i rast privatnih investicija, prije svega, u izgradnju ili rekonstrukciju privatnih stambenih i nestambenih objekata. U situaciji kada imamo dugogodišnju stagnaciju stranih investicija, rast obima domaćih investicija dovešće do povećanja ukupnih investicija. Kao jedan od

efekata navedenih domaćih investicija, svakako je zapošljavanje domaće radne snage, naročito imajući u vidu enormno

visoku stopu nezaposlenosti u RS. Eventualno zaduživanje države imalo bi razvojni karakter. Jedan od oblika maso-

vnog zapošljavanja su javni radovi. U susjednoj Hrvatskoj već postoje nagovještaji pokretanja javnih radova (pominje se iznos nadnice od 430 EUR), koji bi osim sanacije štete doveli i do zapošljavanja, što je naročito važno, kada se zna da je ova zemlja na vrhu liste EU po stopi nezaposlenosti. Slični planovi se najavljuju i u FBiH i Srbiji.

Mjere za ublažavanje negativnih efekata

Uz pretpostavku da trgovina pretrpi smanjenje prometa od 20% na godišnjem nivou, prerađivačka industrija u približnom iznosu te ako se pokažu tačnim procjene EBRD-a o šteti nastaloj u poljoprivredi, uzevši pritom u obzir participacije navedenih grana u strukturi BDP-a RS, može se pretpostaviti pad BDP-a u 2014. godini od nekoliko procenata.

U drugoj polovini maja zabilježen je pad budžetskih prihoda od 80%. Očekuje se obuzdavanje pada u bliskoj budućnosti, iako su pokazatelji u maju bili poprilično negativni. Jedna od prvih mjera stabilizacije budžeta biće rebalans budžeta. Poreskim olakšicama moraće biti pomognut oporavak privrednih subjekata, koji su direktno pogođeni poplavama. Te se olakšice, prije svega, odnose na oslobađanje plaćanja poreskih obaveza za određeni period. I u domenu finansija potrebno je animirati komercijalne banke na moratorijum ili reprogram obaveza subjekata pogođenih poplavama, kako bi im bilo pomognuto da se što brže ekonomski oporave.

Kao jedna od glavnih mjera, bilo bi osnivanje fondova solidarnosti ili sličnih pandana na nivou lokalnih ili eventualno regionalnih zajednica. Izvorni prihod tih fondova bio bi lokalni porez ili samodoprinos koji bi plaćali građani lokalnih zajednica u cilju saniranja i preveniranja štete. Za razliku od fonda solidarnosti na republičkom nivou, koji bi predstavljao institucionalni refleks i bio privremenog i socijalnog karaktera, fondovi na lokalnom nivou, koji bi u zavisnosti od potrebe bili formirani, imali bi mnogo više elemenata finansijske pravedno-

sti. Naime, imajući u vidu da bi taj fond punili građani koji bi bili i neposredno ugroženi u slučaju elementarnih prirodnih nepogoda, kod njih bi se stvarao osjećaj opravdanosti i veće spremnosti za plaćanje. Ljudi su spremniji da plate fiskalni namet ukoliko je veća i neposrednija protivnaknada koju će naknadno uživati. To je svakako lakše obezbijediti na lokalnom nivou u odnosu na linearni zahvat na nacionalnom nivou. Iskustva pojedinih zemalja, poput Njemačke, ukazuju da je to jedan od najefikasnijih načina sistematskog osiguranja od iznenadnih materijalnih gubitaka. Naime, ne tako davne poplave u Njemačkoj su izazvale značajnu materijalnu štetu, koje su ekspresno sanirane upravo zahvaljujući sredstvima iz tog fonda, koja su bila i više nego dovoljna za tu svrhu. Ovdje je jako važno napomenuti da je nivo razvijenosti osiguranja jedan od efikasnijih načina eliminisanja rizika od štete načinjene elementarnim nepogodama. Razvijene zemlje EU su u sličnim situacijama preko osiguravajućih društava pokrivala iznose i do 75% ukupno procijenjene štete. S toga je potrebno da RS na sistemski način riješi makar osiguranje državne imovine i javnih preduzeća, a građane edukuje o koristima osiguranja imovine.

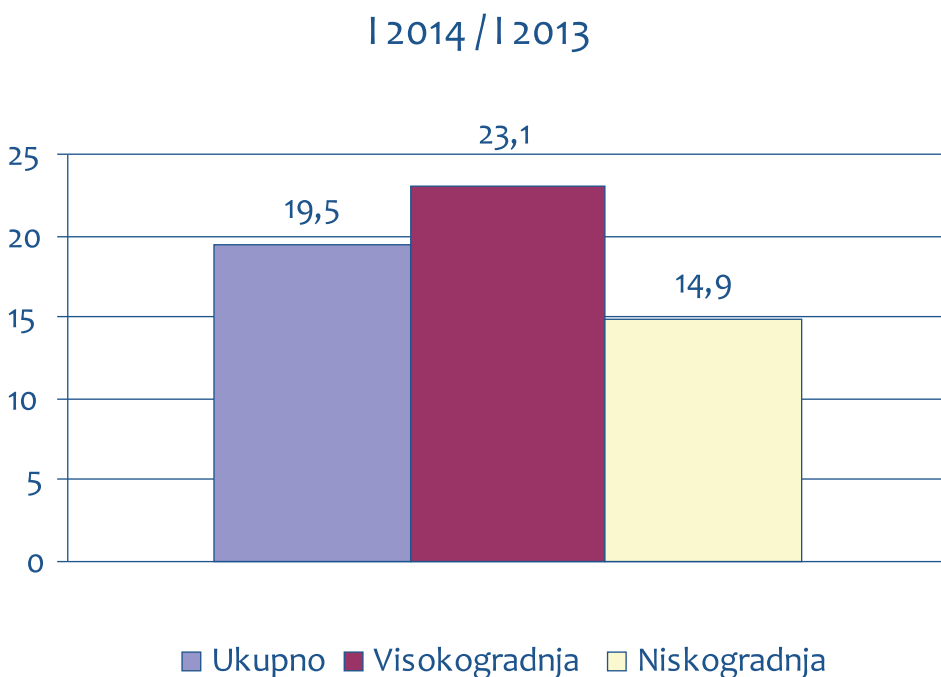
Poplavama pogođene firme osloboditi poreskih obaveza na određeni period, dok je banke potrebno animirati na moratorijum ili reprogram obaveza

Na kraju, umjesto zaključka, vrijedi se osvrnuti na misao jednog ekonomiste, koji je, analizirajući uticaj sličnih prirodnih katastrofa u drugim zemljama, rekao da katastrofe mogu da obezbijede podsticaj za pozitivne promjene, tako što ukorijenjeni interesi, koji su ih prethodno blokirali, počinju da slabe, omogućavajući na taj način „kreativnu destrukciju” koja dovodi do zamjene starih tehnologija sa novim. Međutim, zamjena „staro za novo” se ne iscrpljuje samo u sferi tehnologije, nego i u sferi promišljanja i ponašanja. Nekadašnji premijer Portugala, nakon razornog zemljotresa koji je zahvatio njegovu zemlju, rekao je sljedeće: „Politika nije uvijek jedini izvor pozitivnih promjena u državi. Prirodne katastrofe često mijenjaju lice zemlje. Moglo bi se reći da je neophodno da zemlje i gradovi budu uništeni ne bi li se razbilo sljepilo pojedinih naroda”.

Do maja mirisalo na proljeće, ali...

Ekonomski rast u prvom tromjesečju bio je nošen, prije svega, povećanjem proizvodnje i izvoza i znacima oporavka građevinskog sektora. Na djelu je bila i umjerena deflacija, dok su plate bile u relativnoj stagnaciji uz nastavak izraženog jaza u primanjima javnog i realnog sektora

Grafik 1. Stope rasta građevinske aktivnosti

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Ovakav trend može da raduje iz više razloga. Prvi je taj što je građevinarstvo svojevrsna lokomotiva koja je u stanju da za sobom povuče i ostale povezane sektore, dajući novi razvojni impuls. To naročito postaje očigledno kada se zna da su sektori koji čine osnovu proizvodnje građevinskog materijala, vađenje ruda i kamena i proizvodnje ostalih proizvoda od nemetalnih minerala, u prvom kvartalu 2014. godine zabilježili rast od 9,9% i 96,3%, respektivno. Drugi razlog je taj što ovaj sektor u postresionim fazama posljednji registruje

započeti ekonomski oporavak. Iz tih razloga jasno je da osim respektabilnog procentualnog rasta raduje i samo njegovo otpočinjanje. Kada se, pak, analizira struktura unutar građevinskog sektora, postaje uočljiva i dalje dominantna pozicija niskogradnje (58,7%) u odnosu na aktivnosti na građevinskim objektima visokogradnje (41,3%). Ovaj odnos ima svoje razumno objašnjenje u faktorima koje determinišu aktivnosti u ova dva građevinska podsektora. Naime, niskogradnja je direktno zavisna od planiranih rashoda države na

Kratkoročni indikatori ukazuju da je RS u prvom kvartalu 2014. godine ostvarila intenzivniji ekonomski rast u poređenju sa prethodnom godinom. Rast je bio nošen, prije svega, povećanjem proizvodnje i izvoza. Naime, nominalni rast izvoza od 18,2% je pratila prerađivačka industrija koja je zabilježila rast od 10,7%.

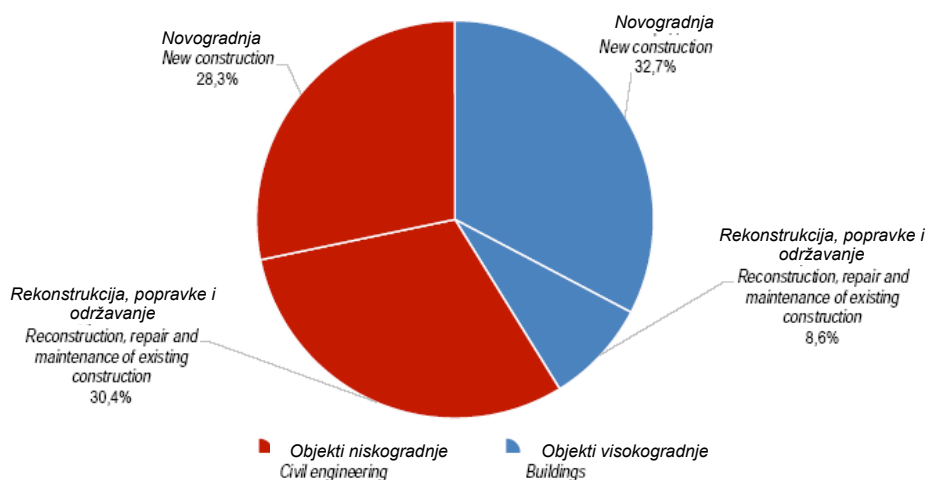
Postaje jasno da će dalji progres u niskogradnji zavisiti od tempa realizacije krupnih infrastrukturnih projekata, kao što je na primjer izgradnja autoputa Banja Luka - Doboj, kao i otpočinjanje ulaganja u izgradnju energetskih objekata

To je djelimično neutralisano manjom proizvodnjom električne energije, ali je rast u sektoru građevinske aktivnosti to i više nego kompenzovao.

Naime, građevinarstvo bilježi ozbiljne znake oporavka. U prvom kvartalu 2014. godine zabilježen je rast od čak 19,5% u odnosu na isti period prošle godine. Visokogradnja je rasla po stopi od 21,3%, dok je na objektima niskogradnje zabilježen rast aktivnosti od 14,9%.

kapitalne infrastrukturne projekte, najčešće u sferi energetike i saobraćajne infrastrukture. Zbog toga se i oscilacije u nivou aktivnosti na građevinskim objektima niskogradnje javljaju kao refleksija finansijskih mogućnosti države da pokrene projekte na izgradnji kapitalnih energetskih i infrastrukturnih objekata. Ovaj podsektor je relativno stabilniji u odnosu na visokogradnju i zbog toga što su aktivnosti na rekonstrukciji, popravci i održavanju immanentniji objektima niskogradnje u odnosu na građevinske objekte visokogradnje.

Grafik 2. Struktura izvršenih efektivnih časova prema vrsti radova

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

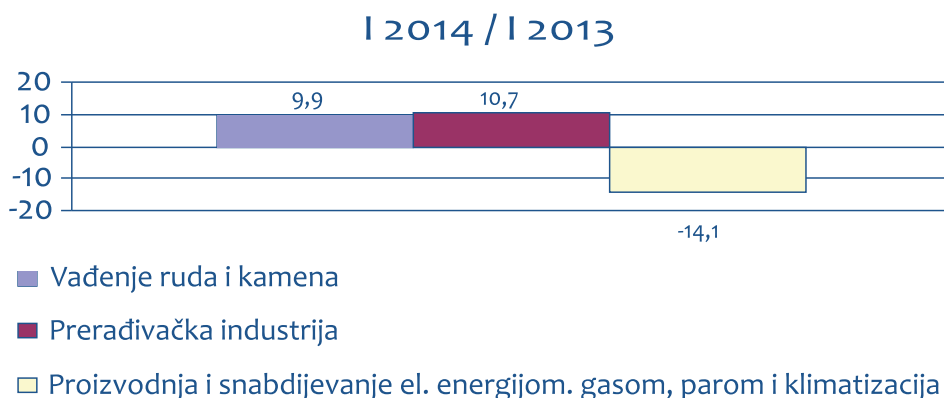
Imajući u vidu ove činjenice, postaje jasno da će dalji progres u niskogradnji zavisiti od tempa realizacije krupnih infrastrukturnih projekata, kao što je na primjer izgradnja autoputa Banja Luka - Doboj, kao i otpočinjanje ulaganja u izgradnju energetskih objekata. Sa druge strane, visokogradnja je mnogo senzibilnija na kretanja privredne konjunktore. Prije svega se to odnosi na kupovnu sposobnost građanja usmjerenu ka stambenoj izgradnji, kao i mogućnostima privatnih preduzeća za proširenje svoje aktivnosti koje prati pozitivan trend kod nestambene izgradnje. Zbog toga je visokogradnja i bila veoma pogođena ekonomskom recesijom. Naime, pad kupovne moći stanovništva uzrokovan smanjenjem raspoloživog dohotka, praćen restriktivnijom kreditnom politikom banaka, odrazio se negativno na dinamiku stanogradnje. Bum koji je prethodio ovoj krizi doveo je do rasta izgrađenog stambenog prostora kao i njegove cijene. Nakon otpočinjanja recesije dolazi do smanjenja tražnje, kao i stambene izgradnje, zbog činjenice da značajan dio izgrađenog stambenog prostora nije bio u stanju da pronađe platežno sposobnog kupca. U posljednje vrijeme cijene nekretnina u RS u konstantnom su padu, što je djelimično uticalo i na oživljavanje tržišta nekretnina. Na taj se način podstiče oslobađanje građevinskih firmi od balasta već

izgrađenih stambenih jedinica, te stvara osnova da se buduća tražnja materijalizuje novogradnjom. To bi za posljedicu trebalo da ima oživljavanje visokogradnje. Dodatni podsticaj države i olakšavanje procesa dobijanja kreditnih sredstava dodatno bi olakšali proces oporavka stanogradnje. Iz svega navedenog proizilazi da ima realnih razloga za optimizam kada je sektor građevinarstva u pitanju.

Solidan rast prerađivačke industrije

Nakon 2013. godine, koju je RS završila s rastom industrijske proizvodnje od 4,1%, čini se da je pozitivan trend nastavljen i u prvom kvartalu 2014. godine.

Grafik 3. Stope rasta pojedinih industrijskih grana

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Prerađivačka industrija u prvom kvartalu imala rast od 10,7%, sektor vađenja ruda i kamena 9,9%, dok je u proizvodnji elektroenergetskog sektora zabilježen pad od 14,1%

Naime, industrija RS je pomenuti kvartal završila s rastom od 3,9%. Grane koje su najznačajnije doprinijele tom rastu su prerađivačka industrija (10,7%), vađenje rude i kamena (9,9%), dok je zabilježen pad u proizvodnji elektroenergetskog sektora (-14,1%). Na pad proizvodnje u sektoru energetike, u poređenju sa prvim kvartalom prethodne godine, najviše je uticala nešto slabija proizvodnja u hidroelektranama, kao i prilično visoka osnovica iz prethodne godine. Sa druge strane, razvojno ohrabrujući je podatak da su nosioci rasta industrijske proizvodnje bile grane koje pripadaju sektoru prerađivačke industrije. Ovaj optimizam postaje utemeljeniji ako se zna da je uporedo sa rastom proizvodnje u ovim industrijama zabilježeni rast izvoza. Tako je rast proizvodnje u oblasti vađenja rude i kamena pratio i rast izvoza od 17,6%, dok je rast prerađivačke industrije pratio rast izvoza od čak 25,7%. Ovi podaci mogu biti pokazatelji popravljanja konkurentnosti sektora iz prerađivačke industrije na međunarodnom planu. Ako se dalje analizira prerađivačka industrija, dolazi se do podataka da su najviši rast u posljednjem kvartalu zabilježili: proizvodnja ostalih proizvoda od nemeta-

Inih minerala (96,3%), proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa (39,5%), proizvodnja odjeće (45,1%), prerada drveta i proizvoda od drveta (23,2%) i proizvodnja namještaja (17,1%). Ono što je i dalje ostalo obilježje sektora prerađivačke industrije, jeste da su zarade ostvarene u tom sektoru i dalje među najnižim u RS.

Građani RS su u prvom kvartalu morali manje izdvojiti za hranu, bezalkoholna pića, odjeću, obuću i prevoz, što je ublažilo posljedice stagnantnosti ili smanjenja raspoloživog dohotka na životni standard

sa relevantnim evropskim direktivama. Na primjer, akcizno opterećenje cigareta će biti nastavljeno sve dok se ne dostigne iznos od 126 KM za 1.000 komada cigareta. Ako izolujemo ove akcizne proizvode, skoro da ne možemo pronaći proizvode koji su u prvom kvartalu imali statistički značajniji rast cijena. Možda treba jedino izdvojiti rast cijena komunikacija (2,5%) i telefonskih usluga (2,7%). Za razliku od ovih proizvoda, građani RS su u prvom kvartalu 2014. godine morali manje izdvojiti za hranu (-4,1%), bezalkoholna pića (-4,6%), odjeću (-5,4%), obuću (-12,1%), prevoz (-1,1%). Ovakvi cjenovni trendovi su ublažili posljedice stagnantnosti ili smanjenja raspoloživog dohotka na životni standard građanja RS. Deflacija je čak i pogodovala rastu kupovne moći dohotka što se djelimično odrazilo i na rast domaće tražnje.

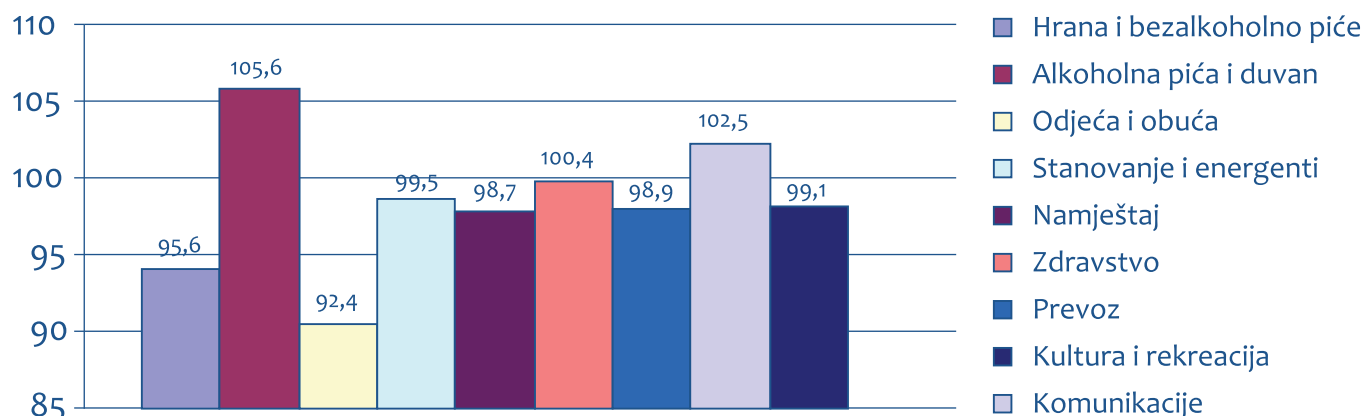
Na sceni umjerena deflacija

Deflatorni trendovi sa kraja 2013. godine nastavljeni su i u prvom kvartalu tekuće godine. Ukupan indeks potrošačkih cijena za prvi kvartal tekuće godine bio je niži za 1,7% u odnosu na isti period godine za nama. Ovakva cjenovna kretanja determinisana su odsustvom pozitivnih šokova na strani tražnje, kao i negativnih šokova na strani ponude. Deflaciji u RS su

dotatno pogodovala i kretanja opšteg nivoa cijena u zemljama evrozone i regiona gdje se inflacija skoro bez izuzetka približila istorijskom minimumu. Ako se, pak, posmatra kretanje cijena po pojedinim grupama proizvoda, može se uočiti da je najveći rast cijena u prvom kvartalu zabilježen kod akciznih proizvoda i to duvana za 7,8% i alkoholnih pića 1,5%. Rast cijena ovih proizvoda uzrokovan je prilagođavanjem akciznih opterećenja

Grafik 4. Indeks potrošačkih cijena po grupama proizvoda

I 2014 / I 2013

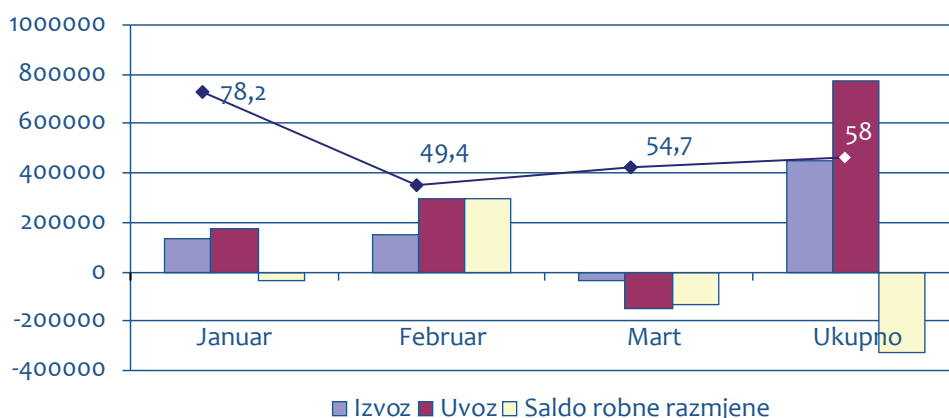

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Blagi rast pokrivenosti uvoza izvozom

Za prva tri mjeseca ove godine RS je ostvarila ukupan obim robne razmjene sa ostatkom svijeta u vrijednosti od 1.218.617.000 USD. Ukupan rast izvoza ostvaren u prvom kvartalu ove u odnosu na isti period prethodne godine iznosio je 18,2%, dok je uvoz povećan za 11,4%. To je posljedično dovelo do porasta pokrivenosti uvoza izvozom u odnosu na 2013. godinu za 1,7 procentnih poena, odnosno sa 56,9%, koliko je iznosila pokrivenost za 2013. godinu, na 58,0% na kraju prvog kvartala.

Grafik 5. Saldo robne razmjene i pokrivenost uvoza izvozom

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Ohrabrujući su podaci da su sektori proizvodne orijentacije najviše participirali u ostvarenom rastu izvoza. Prerađivačka industrija je u prvom kvartalu ove godine zabilježila rast izvoza od 25,7%, koju je pratio još i sektor vađenja rude i kamena sa ostvarenim rastom od 17,6%. U sektoru proizvodnje i snadbijevanja električnom energijom registrovan je pad izvoza za 27,6%, što je dijelom determinisano manjom proizvodnjom, a dijelom efektom visoke baze. Ono što je još veoma interesantno jeste i to da je rast izvoza prerađivačke industrije pratio i rast uvoza proizvoda ove industrije u iznosu od 24,7%. Ovi podaci svjedoče o postojanju značajnog obima intraindustrijske trgovine i proizvodno-tržišnih niša. U poslovno-strateškom smislu to bi trebalo da sugerise na postojanje objektivnih šansi za mala i srednja preduzeća iz ovog sektora, koja bi mogla da obezbijede održivo poslovanje u okviru nekih, od ovih, tržišnih niša. Drugi interesantan aspekt spoljnotrgovinske razmjene odnosi se na analizu strukture izvoza i uvoza u odnosu na to da li se izvoze i uvoze gotovi proizvodi ili je riječ o

izvozu i uvozu robe na obradu i doradu. Prema ovim statistikama, RS je za prva tri mjeseca tekuće godine uvezla robu na unutrašnju obradu u vrijednosti od 78.457.000 USD, dok je, sa druge strane, nakon unutrašnje obrade izvezla robu u vrijednosti od 130.441.000 USD. Razlika između izvoza nakon unutrašnje obrade i uvoza na unutrašnju obradu predstavlja vrijednost uslužne proizvodnje u

Visoka vrijednost uslužne proizvodnje uglavnom otpada na tzv. lohn poslove, čime postaje očigledno da se RS nameće s jeftinom radnom snagom u doradnim poslovima, najčešće u tekstilnoj industriji, koji su nepodesni za obezbjeđenje dugoročnog i održivog ekonomskog razvoja

RS. Vidimo da je u prva tri mjeseca vrijednost te proizvodnje iznosila nešto manje od 52 miliona USD. Sa druge strane, vrijednost izvoza na spoljnu obradu

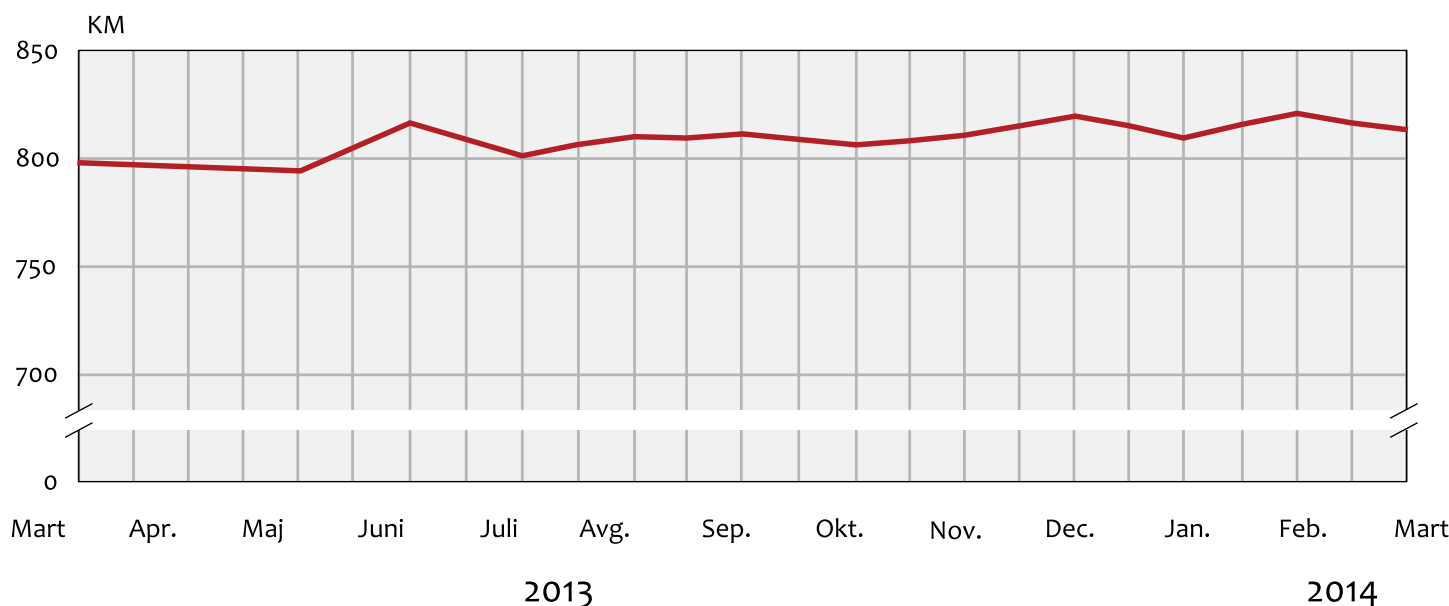
iznosila je svega 529.000 USD, a uvoz nakon spoljne obrade 722.000 USD. Ovakve enormne disproporcije upućuju na nizak nivo integrisanosti proizvodnje u stvaranju finalnog proizvoda na teritoriji RS. Visoka vrijednost uslužne proizvodnje uglavnom otpada na tzv. lohn poslove. U tom smislu postaje očigledno da se RS nameće s jeftinom radnom snagom u doradnim poslovima radno intenzivnog karaktera, najčešće u tekstilnoj industriji. Takva vrsta specijalizacije je nepodesna za obezbjeđivanje dugoročnog i održivog ekonomskog razvoja. Iz tog razloga je nužno u budućnosti poraditi na stvaranju investicione klime u privlačenju kompletnog proizvodnog lanca u stvaranju određenih proizvoda na teritoriji RS, kako bi bio obezbijeđen održiv i konkurentan rast te strukturna transformacija ka privredi više dodane vrijednosti i dohodaka. U suprotnom, ostaćemo izloženi i ranjivi na eksterne šokove u sektorima u kojima pružamo usluge obrade i dorade. To je pogotovo vidljivo ako se zna da je naša trenutna konkurentnost kratkoročnog karaktera i veoma nestabilna.

Izražen disbalans u visini plata

Prosječna neto plata isplaćena u prvom kvartalu 2014. godine iznosila je 816 KM i bila je manja za 4 KM u odnosu na platu isplaćenu u posljednjem mjesecu 2013.

godine. Međutim, ove oscilacije nisu značajne te se može izvesti zaključak o stagnantnosti neto plata. Ono što mnogo više zabrinjava jeste strukturna neujednačenost. I u prvom kvartalu ove godine najviša plata je isplaćena zapo-

slenima u oblasti finansijskih djelatnosti i osiguranja u iznosu od 1.280 KM. Pored njih razloga za relativno zadovoljstvo imali su zaposleni u sektoru informacija i komunikacija s platom od 1.128 KM, javne uprave gdje se moglo zaraditi

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Disparitet između dijela dohotka koji prisvajaju oni koji stvaraju novu vrijednost u odnosu na one koji učestvuju u njenoj preraspodjeli u dužem roku može dovesti do toga da se RS nasuče na barijerama zaduženosti i prezaduženosti

1.058 KM te proizvodnje i snadbijevanja električnom energijom, gdje su isplaćeni dohoci iznosili 1.068 KM u prosjeku. Za razliku od njih, zaposleni u proizvodnim sektorima su imali znatno manje razloga za zadovoljstvo. Naime, prosječna neto plata isplaćena u ovim sektorima nerije-

tko je bila duplo manja u odnosu na prethodno navedenu. Tako su se radnici u prerađivačkoj industriji morali zadovoljiti s platom od 586 KM. Njihove kolege iz sektora građevinarstva prosječno su naplaćivali 549 KM. Ovakva diskrepanca i neujednačenost u sebi krije potencijalne

makroekonomske opasnosti. Disparitet između dijela dohotka koji prisvajaju oni koji stvaraju novu vrijednost u odnosu na one koji učestvuju u njenoj preraspodjeli u dužem roku može dovesti do toga da se i RS nasuče na barijerama zaduženosti i prezaduženosti. S toga će u budućem periodu morati biti aktivirani paralelni procesi u eliminisanju ovog jaza, a koji će se ogledati u procesu nužnih prilagođavanja javnih rashoda sa jedne, kao i podizanje produktivnosti, koji će pratiti rast dohodaka u proizvodnim sektorima, sa druge strane.

Pozitivni znaci na tržištu rada

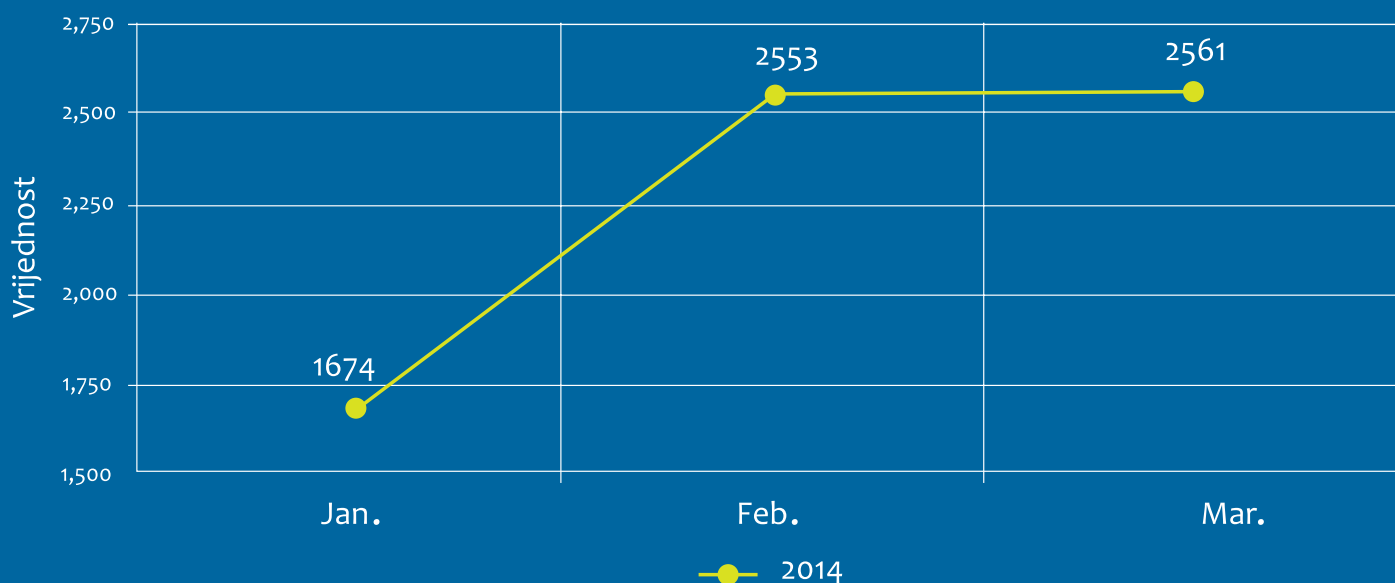
Kretanje broja nezaposlenih osoba u Republici Srpskoj nastavilo je pozitivan trend iz prethodne godine. Na osnovu podataka Zavoda za zapošljavanje RS, broj nezaposlenih osoba na kraju prvog kvartala tekuće godine dostigao je cifru od 148.253 nezaposlene osobe i bio je manji za 4,3% u odnosu na isti period prethodne godine. On je, takođe, bio manji u odnosu na broj nezaposlenih na evidenciji Zavoda iz decembra prošle

godine. Prisutne su pozitivne tendencije kada je riječ o samom zapošljavanju. Naime, u prvom tromjesečju ove godi-

U prvom tromjesečju, u odnosu na isti period prošle godine, evidentiran je rast brisanja lica sa evidencije Zavoda uzrokovanog zaposlenjem, dok se, sa druge strane, bilježi trend smanjenja onih koji pristižu na biro

ne, u odnosu na isti period prošle godine, evidentiran je rast brisanja lica sa evidencije Zavoda uzrokovanog zaposlenjem. Tako se u referentnom periodu bilježi povećanje broja zaposlenih sa Zavoda u iznosu od 15,86%. Ako se posmatra broj onih koji pristižu na biro, treba istaći da je prisutan trend smanjenja. Od januara pa do kraja marta ove godine evidentirana je 15.631 novoprijavljena osoba koja traži posao, što je za 5,04% manje u odnosu na broj novoprijavljenih u prvom kvartalu 2013. godine.

Ukupno brisani radi zaposlenja

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Zahladnjelo kreditiranje privrede

Gledajući po sektorima, krediti privredi porasli su za svega 2%, krediti stanovništvu za 5,4%, a krediti državi za 11,2%. Time kod kredita uočavamo jedan nezdrav trend, a to je, zasad ipak blago, opadanje učešća kredita privredi u ukupnim kreditnim plasmanima. Podsjetimo da su krediti privredi na kraju 2010. godine činili 52,75% ukupnih kredita

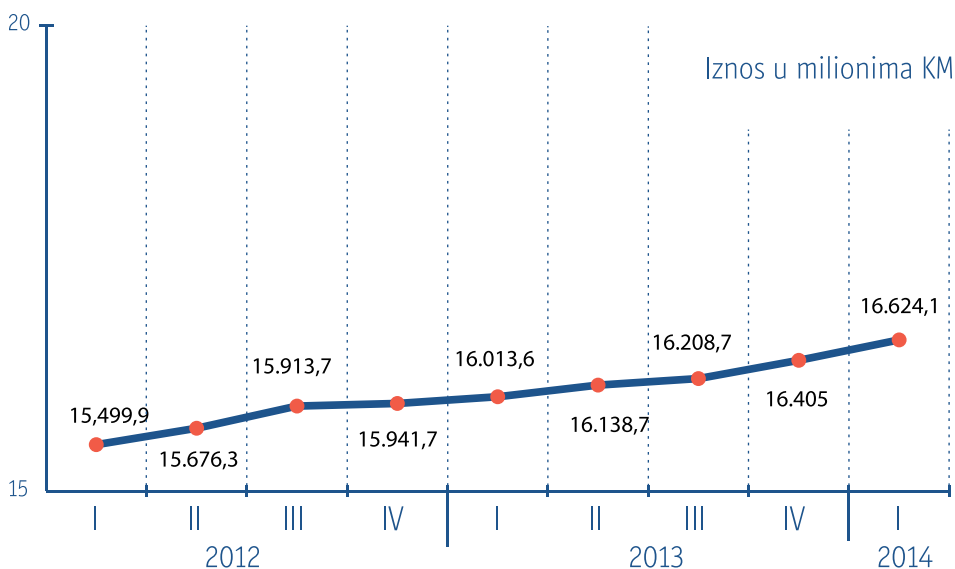
Bankarski sistem nikako da uplovi u mirnu luku iako su neke pozitivne promjene odavno uočene. Kreditni rast je više nego umjeren, rast NPL-a nikako da stane, a gubici u nekim bankama su višemilionski. Međutim, istovremeni rast domaće štednje i spremnost nekih od stranih vlasnika da prodaju svoje banke-kćerke u zemlji, dok druge banke i dalje posluju uspješno, govori da smo jedan ciklus pretjerivanja u procesu privatizacije bankarskog sektora skoro završili. Sada se krećemo ka modelu bankarskog sektora, koji će ostati otvoren i povezan sa evropskim finansijskim tržištem, ali se i u većoj mjeri oslanjati na domaće izvore finansiranja i domaće znanje.

Nedostatak kvalitetnih klijenata u uslovima sporog privrednog rasta primorava banke da se okreću državi, bilo kroz direktne kreditne plasmane, bilo otkupom trezorskih zapisa

Kreditni - preživjeti do boljih dana

Poslovati znači preživjeti do boljih vremena - krilatica je koje se ne pridržavaju više samo privrednici i građani, već i banke u BiH. To se lijepo može vidjeti u rastu kredita bankarskog sektora, koji krajem marta 2014. godine iznosi svega 1,3% u odnosu na kraj 2013. godine, odnosno 3,8% u odnosu na isti period lani. Ukupni krediti su dostigli 16,624 milijarde KM. Time su nastavljeni trendovi iz prethodnih godina, što je u skla-

Kreditni plasmani u zadnje dvije godine (po kvartalima)

Izvor: CBBH - Statistika (Finansijski sektor BiH), datum uvida 25.5.2014.

du sa predviđanjima.

Ako pogledamo strukturu kredita, vidjećemo neznatne promjene u korist daljeg rasta značaja kredita državi. Tako ovi krediti na kraju prvog kvartala 2014. godine čine oko 5,6% ukupnih kredita, dok su na kraju 2013. godine činili 5,5%, a godinu dana ranije 5,2%. Ako bi se ovaj trend nastavio, krediti državi bi na kraju 2014. godine dosegli blizu 6% ukupnih kredita.

Poplave jačaju značaj države kao klijenta

Trend rasta učešća države kao bankarskog klijenta bi mogao biti značajno ubrzan kao posljedica velikih poplava u maju. Naime, nekoliko banaka u BiH su vlastima stavile na raspolaganje mogućnost otvaranja značajnih kreditnih linija¹ iz kojih bi bilo finansirano saniranje katastrofe. Još nije poznato da li će vlasti u BiH prihvatiti ponude banaka ili će tražiti druge izvore sredstva, zbog čega je u ovom trenutku nezahvatno predviđati dalji rast dugovanja države ka bankama u BiH.

Kreditni nefinansijskim preduzećima su na kraju marta 2014. iznosili 8.453,6 miliona KM (50,85% ukupnih kreditnih plasmana), dok su krediti stanovništvu iznosili 7.152,8 miliona KM (43,03% ukupnih kreditnih plasmana). Zajedno 93,9%, što je pad od 0,1% u odnosu na kraj 2013. godine.

O ovim trendovima slikovitije govori rast kredita po sektorima u odnosu na isti period prošle godine (stanje mart 2014/mart 2013. godine). Tako su krediti privredi porasli za svega 2%, krediti stanovništvu za 5,4%, a krediti državi za

¹ Samo kreditna linija koju je Uni-Credit banka a.d. Banja Luka ponudila Vladi Republike Srpske "teška" je 50 miliona KM što čini preko 10% sadašnje zaduženosti države kod komercijalnih banaka

11,2%. Time kod kredita uočavamo jedan nezdrav trend, a to je, zasad ipak blago, opadanje učešća kredita privredi u ukupnim kreditnim plasmanima. Podsjetimo da su krediti privredi na kraju 2010. godine činili 52,75% ukupnih kredita.

Retrogradni trendovi

Mada su naše banke univerzalnog tipa i relativno male, zbog čega nije jasna podjela između komercijalnog i investicionog bankarstva, niti su specijalizovane za pojedine vrste klijenata (privredu ili stanovništvo) osnovna funkcija je i dalje u skladu sa definicijom banaka kao finansijskih institucija koje prikupljaju veliki broj malih, kratkoročnijih depozita, mahom od stanovništva, i odobravaju manji broj većih i dugoročnih kredita, mahom privredi.

Međutim, naše banke nakon procesa privatizacije su imale i periode (2002 - 2007) kada je većina novih kredita bila plasirana stanovništvu, što je bio odraz nezdrave privredne strategije bazirane na rastu potrošnje, ali i nerazvijenog finansijskog sistema gdje su banke pokušavale da popune sve praznine.

Sa rastom aktive finansijskog sektora očekuje se osnivanje većeg broja specijalizovanih finansijskih posrednika (štedionica, štedno-kreditnih unija, investicionih banaka itd), mnogih od njih u vlasništvu banaka, čime bi bila povećana efikasnost cijelog finansijskog sistema.

Sektor mikrokreditnih organizacija bi, vjerovatno, ovim razvojem manjim dijelom bio ugrožen s obzirom na njihove izvore finansiranja (nedepozitni) i orijentaciju ka klijentima sa najnižim kreditnim bonitetom.

Ipak, privredna stagnacija koja traje već duži period je dovela do suprotnih tendencija ovim očekivanjima uključujući i ovo opadanje kredita privredi u ukupnim kreditnim plasmanima.

Razloge za ovakve trendove smo već više puta objašnjavali i svode se na nedostatak kvalitetnih klijenata u uslovima

sporog privrednog rasta, zbog čega se banke rado okreću državi, bilo kroz direktne kreditne plasmane, bilo otkupom trezorskih zapisa. O tome svjedoči višak likvidnih sredstava kod CBBH, koji je krajem marta 2014. godine iznosio 2.004,9² miliona KM, što je neznatan rast u odnosu na kraj 2013. godine, ali je rast za čak 326,3 miliona KM (19,4%) u odnosu na isti period prošle godine.

I to je moguće - banke su gubitaši

Razlog za visoki konsolidovani gubitak potrebno je tražiti, prije svega, u pripremi za prodaju jedne od najvećih banaka u BiH

Kada je izašao prvi broj kvartalnog "Newslettera" u 2014. godini još nisu bili dostupni svi podaci o rezultatima poslovanja banaka u protekloj godini. Međutim, i tada smo ukazali na indicije da je bankarski sektor poslovao sa gubicima i da je to posljedica rasta loših plasmana i rezervacija u proteklom godinama koji će u određenom trenutku dospjeti na naplatu. Te pretpostavke su se obistinile i sada možemo da konstatujemo da je zbirni gubitak bankarskog sektora BiH u 2013. godini iznosio nekoliko desetina miliona KM. Ipak, koliki je tačno još ne možemo tvrditi sa stooctotnom sigurnošću s obzirom na to da se podaci Udruženja banaka u BiH značajno razlikuju od podataka entitetskih agencija za bankarstvo. Tako su agencije za bankarstvo izašle sa podacima o gubitku od 36,1 milion KM od čega je gubitak banaka u Republici Srpskoj činio 35,9 miliona KM³, a banaka u FBiH 228.000

² CBBH, Statistika (Finansijski sektor BiH) - tabela: Prosječne obavezne rezerve, http://www.cbbh.ba/index.php?id=33&lang=bs&sub=mon&table=-prosjecne_obavezne_rezerve, datum uvida 25.5.2014.

³ Informacija o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske 31.12.2013. godine, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, Banja Luka,

KM⁴. Udruženja banaka u BiH je pak izašlo sa podatkom o 26,6 miliona KM gubitka⁵. Tu, međutim, treba napomenuti da je velika većina banaka poslovala pozitivno. Naime, od ukupno 27 banaka u BiH, u gubitku je bilo pet, dok su 22 banke prošlu godinu okončale sa profitom. Razlog za visoki konsolidovani gubitak potrebno je tražiti, prije svega, u pripremi za prodaju jedne od najvećih banaka u BiH (posluje kroz dva pravna lica) koja je u procesu "čišćenja" bilansa od nekvalitetne aktive iskazala ukupan gubitak od čak 185 miliona KM. Značajan gubitak u odnosu na aktivu zabilježila je i bivša Balkan investment banka, a sada Banka Srpske, što je takođe, bio proces čišćenja bilansa nakon promjene vlasništva. Ove vlasničke promjene u bankarskom sektoru potvrđuju našu više puta iznesenu tezu kako je proces tranzicije bankarskog sektora bio manjkav, jer su dominaciju bankarskim sektorom zemlje preuzele ne samo ozbiljne strane finansijske institucije, već i one sa manjim rejtingom, čime je kretanje kapitala na relaciji inostranstvo - zemlja dobilo donekle špekulativni karakter što je predstavljalo prijetnju po finansijsku stabilnost zemlje.

Rast neperformanskih kredita je nešto usporio pred kraj 2013. godine, tako da su banke godinu završile s NPL-om na nivou od oko 15%⁶. Pri tome je ovaj pokazatelj za banke u Republici Srpskoj nešto veći nego u FBiH i iznosi 16,23%⁷ (vs. 14,6%

maj 2013.

⁴ Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2013. godine, ABF BiH, Sarajevo, mart 2014, str. 43.

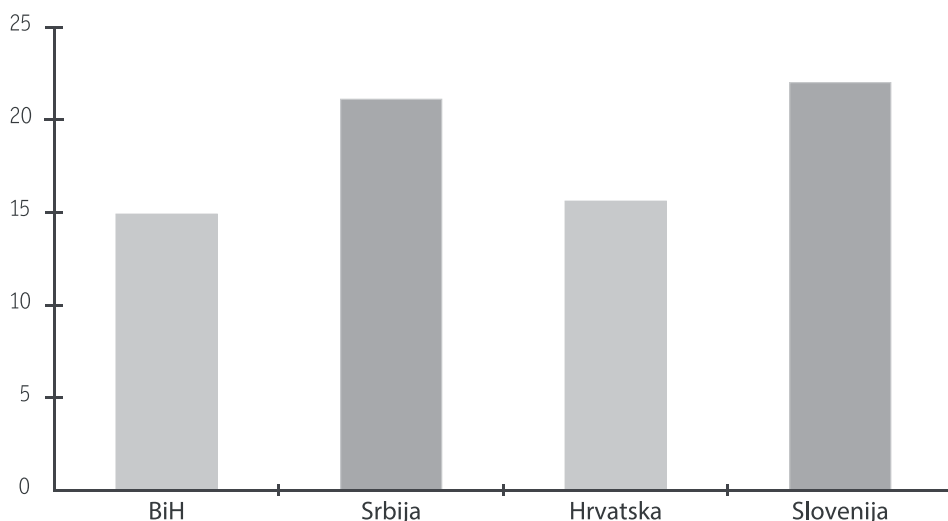
⁵ Saopštenje za javnost: Poslovanje bankarskog sektora u 2013. godini - zabilježen porast glavnih pokazatelja, Udruženje banaka u BiH, Sarajevo, 12.3.2014. godine

⁶ Saopštenje za javnost: Poslovanje bankarskog sektora u 2013. godini - zabilježen porast glavnih pokazatelja, Udruženje banaka u BiH, Sarajevo, 12.3.2014. godine.

⁷ Informacija o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske 31.12.2013. godine, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, Banja Luka, maj 2013.

u FBiH⁸). Ukupna suma neperformansnih zajmova je na kraju 2013. godine dostigla 2,378 miliona KM. To se čini značajnim, što i jeste, ali podaci pokazuju da je i sa ovim rastom ovaj pokazatelj nešto povoljniji u odnosu na kretanja u regionu.

Nekvalitetni krediti (NPL) u regionu (%)

Izvor: CEE Banking sector Report 2013, Raiffeisen Research, May 2013.

Kamatne stope - neto marža raste

Manje kratkoročnije kredite u KM privreda je mogla da pozajmi po prosječnoj kamatnoj stopi od 7,905%, što je smanjenje za 10,6 baznih bodova, dok je kamata na depozite privrede u KM sa rokom dospijeća do jedne godine porasla za 11,5 baznih poena

Kada se radi o kamatnim stopama, banke često naglašavaju da konkurencija na tržištu nikada nije bila jača, što bi trebalo da se odrazi na pad aktivnih kamatnih stopa i rast pasivnih, tj. na pad neto kamatne marže. Sa druge strane, prisustvo gubitaka u poslovanju je faktor koji primorava banke da razmišljaju u pravcu rasta neto kamatne marže, a kako bi uprava banaka ispunila očekivanja vlasnika banaka. U toj borbi dva faktora ipak se čini da pobjeđuje potreba banaka da posluju pozitivno uz poneki parcijalni izuzetak. Tako je na kraju marta 2014. godine manje kratkoročnije kredite u KM privreda mogla da pozajmi po prosječnoj kamatnoj stopi od 7,905% što je smanjenje za 10,6 baznih bodova u odnosu na kraj prethodne godine. U isto vrijeme je kamatna stopa na depozite privrede u KM sa rokom dospijeća do jedne godine porasla za 11,5 baznih poena (sa 1,686 na 1,801%). Ova kretanja su išla privredi na ruku. Sa druge strane, na kraju marta prosječna kamatna stopa na kratkoročne potrošačke kredite stanovništvu u domaćoj valuti je iznosila 8,679% što je rast od 28,7 baznih bodova u odnosu na kraj 2013. godine. U istom periodu prosječna kamatna stopa na netransakcijske depozite stanovništvu u KM sa rokom dospijeća do jedne godine iznosila je 1,887% što predstavlja pad za 8,6 baznih bodova u odnosu na kraj prethodne godine. Time je neto kamatna marža kod kratkoročnog finansiranja i

polaganja sredstva stanovništva porasla za 0,373%, tako da se čini da je stanovništvo za razliku od privrede došlo u nešto nepovoljniji položaj.

Kamatne stope na male srednjoročne⁹ kredite privredi u KM su u prvom kvartalu 2014. godine porasle na 7,882% (sa 7,526% krajem 2013.), dok je prosječna kamatna stopa na depozite privrede u KM sa dogovorenim dospijećem preko dvije godine pala sa 3,933 na 3,909% (neto kamatna marža je porasla za 0,38%).

Prosječna kamatna stopa za depozite stanovništva u KM sa rokom dospijeća preko dvije godine je takođe u padu, tako da je krajem marta 2014. godine iznosila 3,553% (vs. 3,866% krajem 2013), ali su u isto vrijeme i kamatne stope na srednjoročne kredite u KM stanovništvu pale sa 6,742% na 6,724% (neto kamatna marža je porasla za 0,295%).

Iz prethodnog je uočljiv i blagi pad pasivnih kamatnih stopa što govori da su banke procijenile da kamatne stope nisu osnovna determinanta/generator rasta štednje.

Depoziti - visoko povjerenje u banke

I u prvom kvartalu ove godine nastavljen je pozitivan trend rasta ukupnih depozita i to za 177,9 miliona KM, što predstavlja rast za čak 7,1% u odnosu na isti period prošle godine, odnosno 1,2% u odnosu na kraj prethodne godine. Tako su ukupni depoziti dosegli 14.427,8 miliona KM.

Najveći doprinos ovom rastu i dalje daje rast štednje stanovništva koja dostiže 8.495,3 miliona KM (58,9% ukupne štednje), što je rast od čak 7,8% u odnosu na isti period prošle godine, odnosno 1,6% u odnosu na kraj prethodne godine. Stope rasta štednje stanovništva u BiH polako postaju fenomen uzimajući u obzir privrednu situaciju.

Štednja privrede je rasla nešto sporije (rast od 6% u odnosu na isti period prošle godine, pad od 1,9% u odnosu na kraj prethodne godine) čime je dosegla 24,06% ukupne štednje. Štednja države je i dalje začuđujuće visoka (uzimajući u obzir

⁸ Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2013. godine, ABF BiH, Sarajevo, mart 2014, str. 1.

⁹ Do 5 godina.

ANALIZA: FINANSIJSKI SEKTOR

konstantne budžetske deficite na svim nivoima) i raste. Tako štednja države na kraju marta 2014. godine iznosi 1.272,9 miliona KM (8,82% ukupne štednje).

O kvalitetu rasta štednje takođe svjedoči ročna i valutna struktura. Tako oročeni i štedni depoziti čine skoro 60%¹⁰ ukupnih

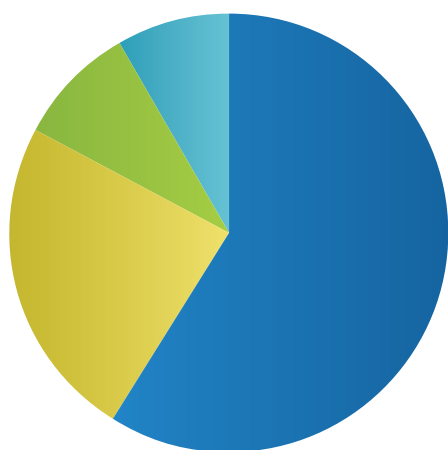
depozita dok su na kraju 2010. godine iznosili 55,64%. Ovaj rast govori o tome da je kod depozita rast kvantiteta praćen i rastom kvaliteta, mada smo još daleko od razvijenih zemalja gdje ne-transakcioni depoziti čine i do 80% ukupnih depozita.

Valutna struktura depozita se takođe sporo, ali kontinuirano popravlja. Tako su depoziti u domaćoj valuti krajem marta 2014. godine činili 54,34% ukupne štednje, dok je taj udio 2009. godine bio 50,62%.

I rast štednje i poboljšanje njene strukture (sektorsko, ročno i valutno) jasno svjedoče da se uprkos svim nedaćama sada već 15 godina monetarne stabilnosti i nešto kraći period od kako su banke privatizovane pozitivno odrazio na povjerenja javnosti u monetarni i finansijski sistem zemlje.

Najveći doprinos rastu depozita i dalje daje rast štednje stanovništva koja dostiže 8.495,3 miliona KM, što je rast od čak 7,8% u odnosu na isti period prošle godine, sa čime polako postaje fenomen uzimajući u obzir privrednu situaciju

Sektorska struktura depozita

Udio (%)	Sektor
58,9%	Stanovništvo
24,06%	Nefinansijska preduzeća
8,82%	Država na svim nivoima
8,23%	Ostali

Vrijednost depozita (u milionima KM)	Učešće u ukupnim depozitima
8.495,3a	58,9%
3.471,2	24,06%
1.272,9	8,82%
1.188,4	8,23%

Izvor: Informacija o kretanju makroekonomskih pokazatelja za januar - mart 2014., Direkcija za ekonomsko planiranje Savjeta ministara BiH, Sarajevo, maj 2014.

Na Banjalučkoj berzi ništa novo

Primarna emisija trezorskih zapisa je činila čak 62,9% prometa na Banjalučkoj berzi, čime iz kvartala u kvartal zauzima sve veći udio u ukupnom prometu

U stilu Remarkovog antiratnog klasika "Na zapadu ništa novo" može se konstatovati da je i na Banjalučkoj berzi "ništa novo" i da nastavak takvog stanja negativno utiče na perspektivu brzog razvoja tržišta kapitala u Republici Srpskoj. I dalje je promet skroman, dok najznačajniji dio trgovanja čini promet trezorskim zapisima.

Tako je ukupan promet u prvom kvarta-

lu 2014. godine iznosio 77,634 miliona KM što predstavlja pad od čak 38,2% u odnosu na isti period prošle godine. Primarna emisija trezorskih zapisa je činila čak 62,9% prometa, čime ona iz kvartala u kvartal zauzima sve veći udio u ukupnom prometu.

Skoro svi indeksi su u padu. ERS 10 je u prvom kvartalu 2014. godnine pao za 10,19% (vrijednost ovog indeksa se spu-

stila 652,82 na 586,36). U istom periodu BIRS je pao za 6,24%, tj. sa 743,36 na 696,93 najvećim djelom upravo zahvaljujući padu ERS10 indeksa.

Vrijednost FIRS je smanjena za 2,03%, tj. sa 1.942,53 na 1.903,02. Jedini indeks koji bilježi rast je indeks obveznica Republike Srpske (ORS) i to za 2,01%.

Kao posljedica ovih kretanja tržišna kapitalizacija na Berzi je u prvom kvartalu 2014. godnie umanjena sa 4.131.923.074 KM na 4.018.256.998 KM.

¹⁰ 59,66%

Izvor: UniCredit Bank

Slaba potrošnja nova kočnica rasta

Privredni rast će usporiti, jer je malo povećanje izvoza neutralizovano slabom domaćom potrošnjom. Budžetski deficit i javni dug nastaviće da rastu tokom ove godine, dok izgledi za značajnije smanjenje spoljnotrgovinskog deficita veoma skromni

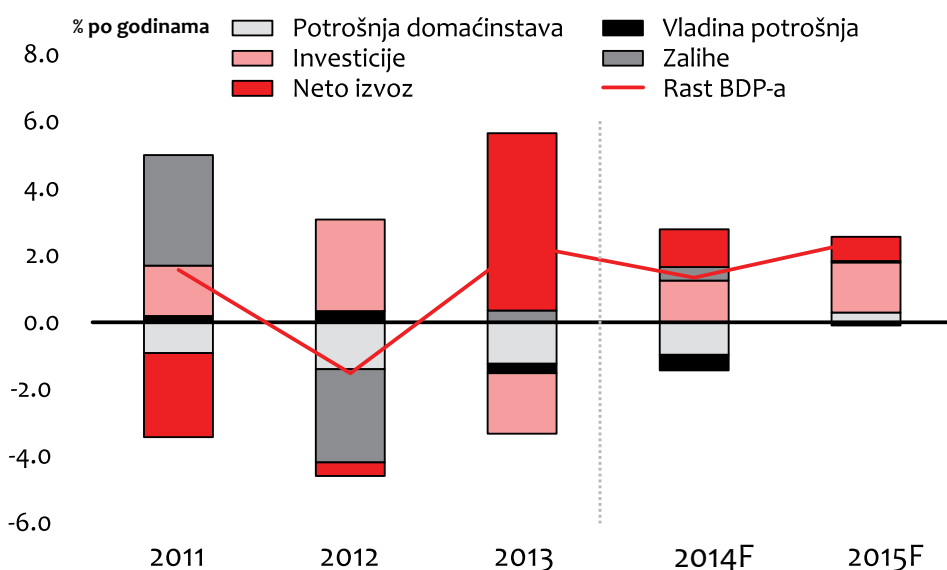
Manji rast BDP-a, skok duga

Nakon oporavaka u 2013. godini, koji je predvodio izvoz, ove godine će privredni rast Srbije usporiti, jer je malo povećanje izvoza neutralizovano slabom domaćom potrošnjom.

Slaba domaća potrošnja takođe će doprinijeti usporavanju, a najveći udar će najvjerovatnije biti u javnoj potrošnji zbog štednje

Ove godine očekuje se slabljenje privrednog rasta na 1,3%, dok bi izvoz trebalo da poraste za 5,8%. Doprinos FIAT-a, kao najvećeg izvoznika, neće biti previše promijenjen usljed nepromijenjenih proizvodnih planova i većina izvoznog zamaha će doći iz oporavka evrozone predvođene Njemačkom. Slaba domaća potrošnja takođe će doprinijeti usporavanju, a najveći udar će najvjerovatnije biti u javnoj potrošnji zbog štednje. Treba imati u vidu da će revidirani budžet biti predložen u drugoj polovini 2014. i najvjerovatnije će rezultirati sa uštedama od oko 1% BDP-a. Privatna potrošnja će takođe dodatno oslabiti (1,4% u 2014) kao posljedica uvođenja solidarnog poreza, smanjenja platnog i penzionog indeksa i zamrzavanja zapošljavanja u javnom sektoru. Kao kontrast ovome, očekuje se poboljšanje aktivnosti investiranja, čiji će doprinos ove godine biti gotovo 1,2% na BDP. Ovo znači da će doći do povećanja priliva direktnih stranih investicija i slabog, ali konstantnog unapređenja poslovnog okruženja praćenog očekivanim usvajanjem zakona o privatizaciji, bankrotu i radu do kraja juna.

Rast BDP-a

Izvori: NBS, Ministarstvo finansija Srbije i UniCredit istraživanje

Budžetski deficit ove godine porašće na 5,2% BDP-a (4,8% iz 2013), najviše zbog rasta kupovine robe i usluga i isplata kamata. Dodajući na ovo kontingentske isplate deficit će ove godine narasti na 6,9% BDP-a (5,6% u 2013), čime će javni dug dostići 65% BDP-a. Troškovi penzija (13% BDP-a) i plata javnog sektora (10% BDP-a) su prilično iznad dozvoljenih nivoa (10% BDP-a za penzije i 8% za plate) i treba da budu dodatno skresani. Takođe je neophodno obaviti detaljnu reviziju politika subvencija i isplate bonusa i proširenje poreske osnovice. U odsustvu tih stavki održivost javnog duga biće sve više dovedena u pitanje.

Strani izvori finansiranja

Uslovi finansiranja su poboljšani, ali postoji rizik od njihovog pogoršanja usljed značajnog smanjenja povrata na tržištima lokalnih i inostranih dugova od juna prošle godine. S obzirom na to očekujemo da Ministarstvo finansija do juna uđe na tržište evroobveznica nakon što predstavi revidirani budžet i budu usvojeni zakoni o radu, privatizaciji i bankrotu, izdavanje i domaćih i evroobveznica biće značajno veće nego što je planirano (ukupno 3,4 milijarde evra), jer je zajam Ujedinjenih Arapskih Emirata dogovoren u iznosu od milijardu dolara, a ne ciljanih tri milijarde evra. Pozitivno je da Ministarstvo finansija očekuje nizak nivo kamate na zajam (nekih 2%) čime bi se uštedjelo gotovo 40 miliona dolara godišnje tokom grejs perioda od deset godina. Osim toga nisu bila postavljena eksplicitna uslovljavanja u vezi sa tim sporazumom, što znači da Vlada može koristiti doznake da popuni budžetske rupe i refinansira skupe zajmove. Kao dodatak ovome, prva tranša od 240 miliona dolara kredita Svjetske banke je doznačena krajem februara od čega će 40 miliona dolara biti iskorišteno za finansiranje zdravstvenog sektora, dok će 200 miliona dolara otići na jačanje

Agencije za osiguranje depozita. Druga tranša od 250 miliona dolara trebalo bi da bude potpisana do trećeg kvartala 2014, dok će ruski zajam od 200 miliona dolara biti raspoređen čim bude potpisan sporazum sa MMF-om.

Gasovod impuls ino-investicija

Prostor za dalje saniranje C/A deficita najvjerojatnije će biti iscrpljen do 2015. godine usljed nepromijenjenih proizvodnih planova FIAT-a i sporog oporavka domaće i inostrane potražnje. U pogledu finansiranja C/A ostaje visoko zavisano od neto portfolijskog kapitala (1,8 milijardi evra u 2013. ili 5,4% BDP-a), dok direktne strane investicije ostaju manje (0,7 milijardi evra ili 2,3% BDP-a). Direktne strane investicije su u 2013. porasle

u odnosu na nizak nivo iz 2012. (0,2 milijarde evra) i očekuje se da će ove godine narasti na 1,1 milijardu evra ili 3,2% BDP-a prateći projekte sa Ujedinjenim Arapskim Emiratima i nove sporazume u auto-industriji sa kompanijama "Truck-Lite" i "Mercedes". Početak izgradnje gasovoda "Južni tok" doprinijeće impulsu direktnih stranih investicija, ali je on trenutno na čekanju, jer "Srbijagas" nije obezbijedio 74 miliona evra početnog kapitala.

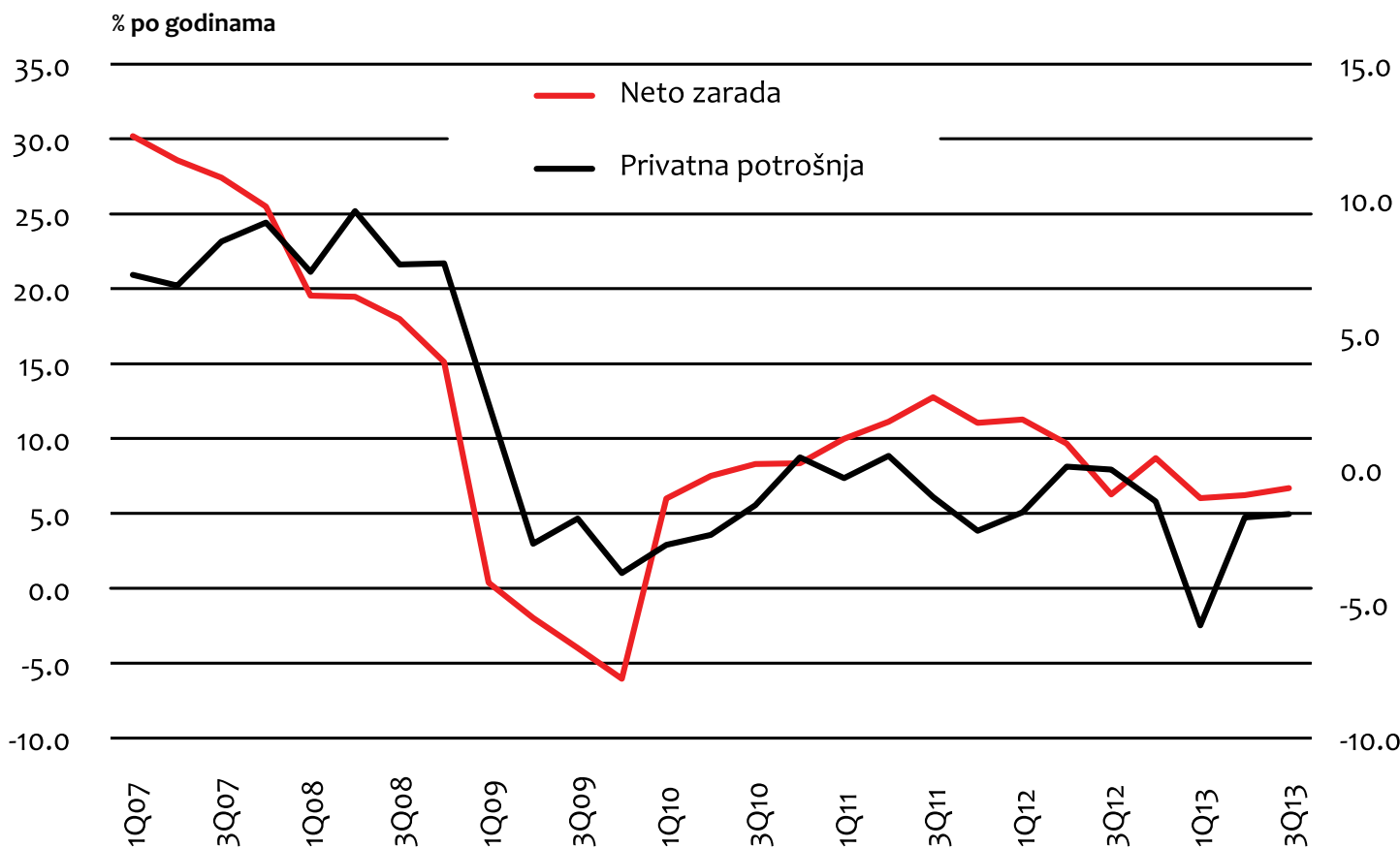
Podgrijavanje inflacije

Slabost dinara i naglašeni rizici na rastućim tržištima znače da NBS zadržava oprezan stav u pogledu kamatne stope. Potrebno je primjetiti da inflacija od novembra 2013. ubrzava i već u janua-

ru je počela naginjati prema NBS-ovoj ciljnoj krivulji. Skok od 2% usljed smanjene stope PDV-a i sezonskog povećanja cijena povrća i prevoza podržali su to ubrzanje.

Devizni prinos od depresijacije dinara donijeće dodatni pritisak, ali povećanje rizika na rastućih tržišta i uticaj smanjenja aktivnosti američkih Federalnih rezervi predstavljaju najveće rizike. Nepromijenjena osnovna kamatna stopa u drugom kvartalu pomoći će u obuzdavanju ovih pritisaka. NBS takođe stabilizuje dinar putem deviznih intervencija. Pozdravljamo smanjenje stope tokom druge polovine 2014. uzimajući u obzir da se održi fiskalna konsolidacija i da se stabilizuje inflacija i dinar. U suprotnom, ovo će navesti Srbiju da održava realne stope visokim za nepotrebno dug vremenski period.

Slaba privatna potrošnja povlači domaću tražnju

Izvori: NBS, Ministarstvo finansija Srbije i UniCredit istraživanje

Izvor: Raiffeisen Bank

Dug put do izlaska iz recesije

Hrvatska bi po optimističnom scenariju u 2014. godini mogla očekivati stagnaciju, ali zbog brojnih izazova za realizaciju javnih i privatnih investicija izgledniji je realan pad privrede u rasponu od 0,5 do 1%

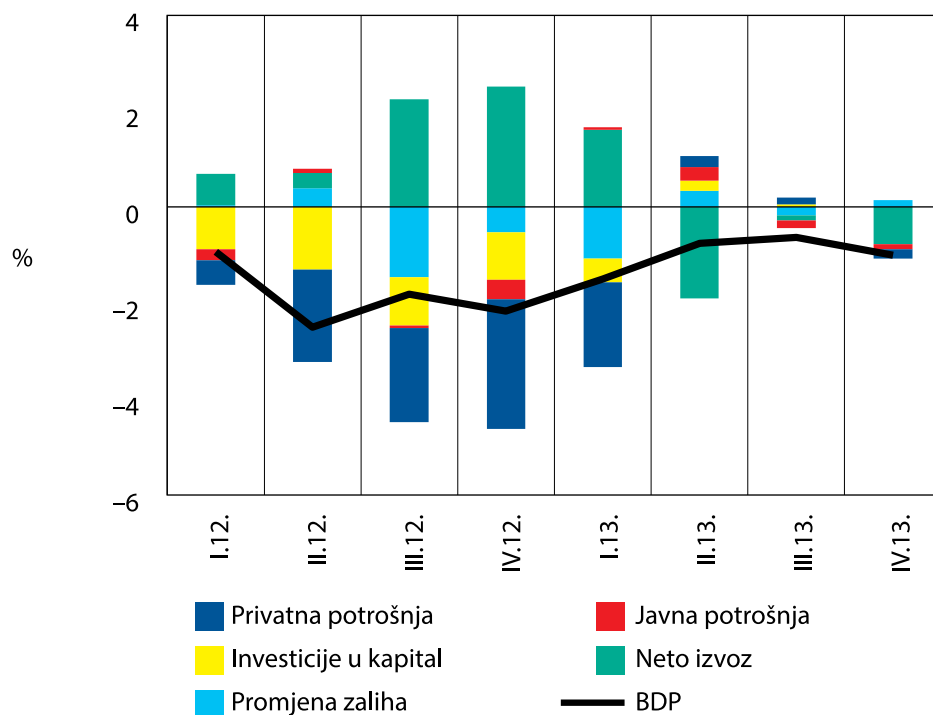
Prošlo je pet godina od početka krize, gdje se realni BDP Hrvatske smanjio približno 12%, dominantno zbog pada domaće potražnje, ponajprije investicija i lične potrošnje, koja se direktno reflektovala na snažan pad uvoza robe.

S obzirom na nisku konkurentnost te posljedično vrlo nizak udio robnog izvoza, čak i umjereni oporavak najvažnijih spoljnotrgovinskih partnera nije podstakao povećanu potražnju za hrvatskim izvoznim proizvodima.

Uprkos nepovoljnom globalnom okruženju postalo je sasvim jasno da je recesija u Hrvatskoj, prije svega, uzrokovana dubokim unutrašnjim problemima, koji uključuju nisku konkurentnost industrije i izvoza, rigidno tržište rada, (pre)veliku, a istovremeno skupu i neefikasnu javnu administraciju, visoko poresko opterećenje, neodrživu dinamiku rasta javnog duga, odnosno slabo upravljanje javnim finansijama, nedovoljno učinkovito pravosuđe itd. U optimističnom scenariju, tokom ove godine moguće je očekivati stagnaciju privrede, ali uz preduslov realizacije investicija. Zbog brojnih izazova za realizaciju javnih i privatnih investicija izgledniji je realan pad privrede u rasponu od 0,5 do 1%.

Dugotrajna kriza i problemi u realnom sektoru odrazili su se na tržište rada, koje je i prije krize bilo suočeno sa strukturnim problemima niske zaposlenosti i aktivnosti te neusklađenosti ponude i potražnje. Stopa nezaposlenosti premašila je u 2013. godini 17% (dvostruko više nego u 2008). S obzirom na izostanak oporavka, tržište rada ostaje slabo i u idućem srednjoročnom razdoblju pa predviđamo nastavak rasta stope nezaposlenosti.

BDP, struktura rasta

Izvori: DZS, Raiffeisen istraživanja

Kozmetičke izmjene budžeta

Jedna od ključnih unutrašnjih kočnica rasta u srednjoročnoj perspektivi dolazi od fiskalnog prilagođavanja s obzirom na to da bi u okviru procedure prekomjernog deficita Hrvatska konačno trebalo da preduzme i strukturalne mjere konsolidacije kako bi spriječila neodrživu dinamiku rasta javnog duga, smanjila manjak budžeta opšte države ispod 3% te vratila vjerodostojnost fiskalne politike.

Neminovno je da će Vlada do ljeta ići na još jedan rebalans budžeta, što samo po sebi govori o vjerodostojnosti fiskalne politike

Prvi korak u tom smjeru trebalo je da budu izmjene i dopune budžeta za 2014. godinu predstavljene već u martu. Rebalans nije bio iznenađenje, budući da je prvobitni budžet planiran na nerealnoj osnovi privrednog rasta od 1,3%, uz rast rashoda i budžetskog deficita. Uz planirani budžetski deficit od 5,8% te javni dug koji je krajem 2013. dostigao 66,8%, bilo je odmah jasno da je kao takav neodrživ te da Hrvatska ulazi u proceduru prekomjernog budžetskog deficita. Međutim, ni predstavljeni rebalans nije donio pozitivna iznenađenja i otklon od dosadašnje politike oslanjanja na rast prihoda te od čestog mijenjanja poreskih zakona. Ponovno su izostale mjere na strani rashoda, a pojedine mjere poput podizanja doprinosa za zdravstveno osiguranje predstavljaju direktan udarac na konkurentnost realnog sektora, odnosno povećanje troškovanog opterećenja rada.

Dakle, način smanjivanja deficita upućuje na nastavak vođenja fiskalne politike, kojim se izbjegava prilagođavanje na rashodima, tj. sprovođenje strukturalnih reformi koje podrazumijevaju smanjenje prava korisnika na usluge javnog sektora koje se finansiraju preraspodje-

lom budžetskih sredstava. Prvim, ali ne i posljednjim rebalansom budžeta za 2014, planira se smanjenje deficita za 3,9 mlrd. kuna na 13,9 mlrd. ili 4,1% BDP-a, pri čemu je neto učinak povećanja poreških prihoda 4 mlrd, ali i rast rashoda 0,1 mlrd. kuna. Međutim, neminovno je da će Vlada do ljeta ići na još jedan rebalans, što samo po sebi govori o vjerodostojnosti fiskalne politike.

Uzlet javnog duga

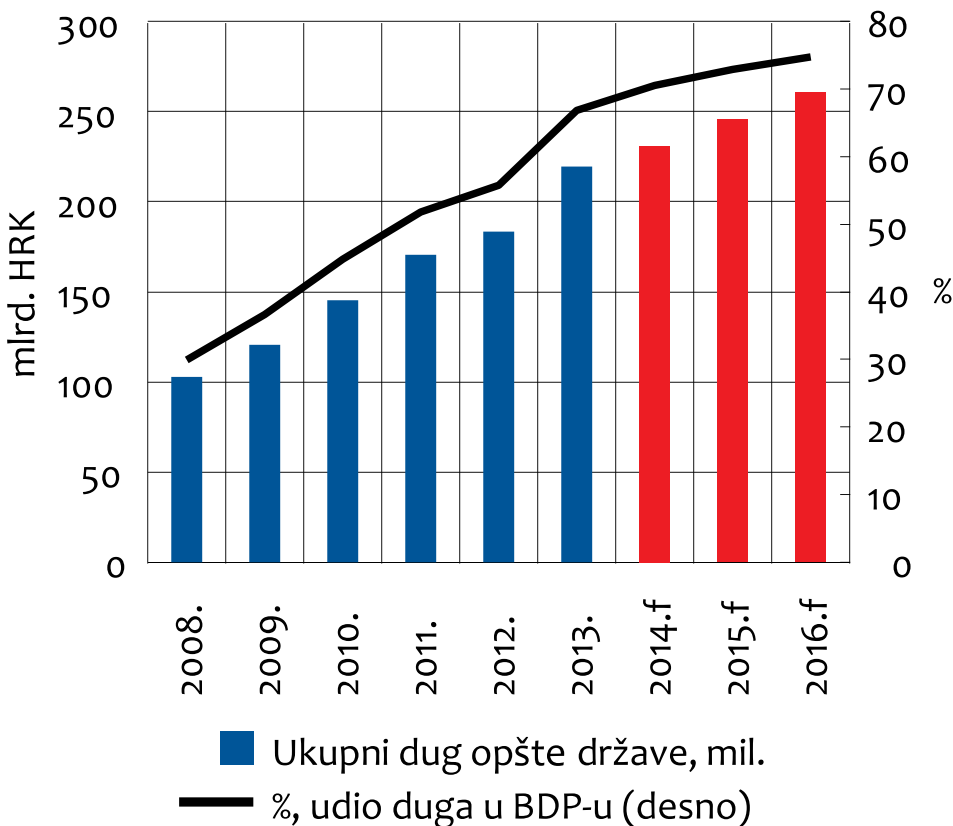
Postojan primarni budžetski deficit, sve veći kamatni troškovi i odgađanje reformi doprinijeli su snažnom rastu javnog duga, koji je samo u 2013. porastao za 36 mlrd. kuna (19,7%). Uz kontinuirani pad BDP-a njegov udio je premašio 66% (rast za 11 p.b.).

Predviđamo da bi javni dug trebalo da uspori s rastom pa bi krajem ove godine trebalo da dostigne 70% BDP-a

Državne potrebe za finansiranjem i ove godine ostaju visoke, a procjenjuju se na 20% BDP-a u 2014. (u procjeni je obuhvaćeno refinansiranje dugova - uključujući srednjoročni dug i neto državno davanje/primanje kredita). Pritom su dospjeća duga uglavnom u prvoj polovini godine, ali je dio finansiranja osiguran na kraju 2013. (izdanje evroobveznice) te plasmanom obveznica na domaćem tržištu. Iako valutna struktura duga (75% javnog duga je denominirano ili vezano uz evro) može upućivati na visok valutni rizik, dosljednost monetarne politike u odbrani stabilnosti EUR/HRK umanjuje depresijacione rizike. Trenutni rejting Hrvatske te negativni izgledi predstavljaju direktnu prijetnju troškovima finansiranja, što će posebno doći do izražaja kada velike centralne banke (Fed, ECB) započnu sa (snažnijom) izlaznom strategijom ekstremno ekspanzivne monetarne politike.

Dodatni rizici proizlaze iz javnih preduzeća čije su obveze (posebno u sektoru saobraćaja) pokrivene državnim ga-

Dug opšte države

Izvori: HNB, MF, Raiffeisen istraživanja

rancijama pa prijeti opasnost njihovog aktiviranja, posebno u nedostatku ozbiljnijih napora za restrukturiranje takvih preduzeća. Ipak, u osnovnom scenariju predviđamo da bi javni dug trebalo da uspori s rastom pa bi krajem ove godine trebalo da dostigne 70% BDP-a, a 2017. 75% BDP-a.

Suficit plod usporavanja privrede

Slaba privredna aktivnost i domaća potražnja zajedno s rastom prihoda od turizma doveli su u 2013. do prvog suficita tekućeg računa na godišnjem nivou otkad postoje podaci (od 1999. godine). U 2013. suficit tekućeg računa iznosio je 564,4 mil. evra, odnosno 1,3% BDP-a. Iako pozitivan, suficit tekućeg računa platnog bilansa u 2013. nije posljedica strukturnih poboljšanja, već je rezultat dugotrajne krize u privredi, odnosno

Razduživanje domaćinstava nastaviće se pod pritiskom nepovoljnih kretanja na tržištu rada

smanjenja tokova robe, usluga i kapitala. U 2014. očekujemo zadržavanje blago pozitivnog salda na tekućem računu platnog bilansa. Razduživanje domaćinstava nastaviće se pod pritiskom nepovoljnih kretanja na tržištu rada te će zajedno sa stagnacijom investicione aktivnosti od strane proizvođača doprinijeti održavanju ravnotežnog stanja na tekućem računu. Istovremeno postepeno poboljšanje spoljnih prognoza i potencijalno povećanje učinkovitosti na osnovu restrukturiranja tradicionalnih industrijskih grana tokom posljednjih godina, posebno brodogradnje i hemijske industrije, mogli bi doprinijeti zauzavljanju pada izvoza.

Evroazijska unija - novi ekonomski div

Sporazum Rusije, Kazahstana i Bjelorusije ima dodatnu težinu i važnost, jer je potpisan u vrijeme velike tenzije između Rusije i Zapada zbog Ukrajine. Za Rusiju je važan zato što joj omogućava da izbjegne eventualne zapadne sankcije, a za Kazahstan i Bjelorusiju zato što mogu da zarade na posredništvu u slučaju da to bude potrebno

Predsjednici tri zemlje sklopili snažan pakt

Novi ekonomski savez će kontrolisati petinu svjetskih rezervi gasa i skoro 15 odsto rezervi nafte

Lideri Rusije, Bjelorusije i Kazahstana zaključili su u Astani sporazum o stvaranju Evroazijske ekonomske unije (EaEU), koji je već na svečanosti dobio epitet istorijski. Taj prefiks odmah je pojasnio ruski predsjednik Vladimir Putin kazavši da će nova ekonomska unija kontrolisati petinu svjetskih rezervi gasa i skoro 15 odsto rezervi nafte. Sporazum je potpisan iako je samo mjesec ranije na susretu trojice državnika rečeno da je sastanak završen zaključkom da su neslaganja ostala. Njihovi saradnici su nastavili sa mukotrpnim pregovorima da bi bio dostignut plan i prije 1. juna i na sporazum bili stavljeni predsjednički potpisi.

“Potpisani sporazum ima zaista epohalno, istorijsko značenje, on otvara najšire perspektive za razvoj ekonomija i povećanje standarda građana naših zemlja. Učesnice će sprovoditi usaglašenu politiku u ključnim granama ekonomije - energetici, industriji, poljoprivredi, saobraćaju”, rekao je Putin.

On je istakao da ta pitanja nisu prosta, već naprotiv veoma složena.

“Ni do sada nije bilo lako dogovoriti se o svim pitanjima. Bilo je sporova, da ne

kažem skandala, ili pak oštih rasprava, sa oštrim diskusijama, ali sve je to proizlazilo, a siguran sam da će tako biti i ubuduće, iz želje da se dostigne kompromis i sa uzajamnim razumijevanjem”, dodao je Putin.

U sporazumu je do nijansi propisana buduća saradnja u zajednici koja će biti ubjedljivo najveća u regionu. Sporazum se sastoji iz dva dijela – u prvom su izloženi ciljevi i zadaci evroazijske integracije i određen status EaEU kao međunarodne organizacije, a drugi reguliše mehanizme ekonomske saradnje i precizira obaveze država učesnica u integraciji određenih privrednih grana. U završnom segmentu dokumenta napravljena je strategija za postepeno stvaranje zajedničkih tržišta nafte i

gasa. Ono treba da bude formirano do 2025. godine, a već od 2016. godine prodiće zajedničko tržište medicinskih komponenta.

Ruski predsjednik je istakao da su za ovu uniju već zainteresovani krupni ekonomski igrači.

“Gdje god da sam bio i sa kim god da sam razgovarao pitali su me kako da uspostave odnose sa budućim savezom”, kazao je Putin.

Već sada je jasno da je novi savez veoma privlačan centar ekonomskog razvoja prije svega zbog velikog tržišta koje objedinjuje više od 170 miliona ljudi. Zemlje trojke imaju i razvijenu industrijsku bazu i moćan kadrovski, intelektualni i kulturni potencijal. Geografski položaj omogućava im da stvore saobraćajne i logističke maršrute ne samo regionalnog, nego i globalnog značaja, koje mogu da povezuju velike trgovinske tokove Evrope i Azije.

“Danas se rađa nova ekonomska realnost 21. vijeka. Ona je stvarana s velikom mukom. Pred nama je teška etapa konstituisanja i razvoja”, rekao je predsjednik Kazahstana Nursultan Nazarbajev. Sporazum je pripreman korišćenjem međunarodnog iskustva, a posebno se vodilo računa da se prilikom donošenja odluka u savezu jednako cijeni svaki glas i da se obezbijedi ravnopravnost u svemu. Tako će sjedište EaEU biti u Moskvi, sud u Minsku, a finansijski regulator u Alma-Ati. Plan je bio da unija obuhvati i Ukrajinu, ali je politički zaokret i posljednja eska-

lacija krize u toj zemlji suzila granice EaEU.

“Na tom putu smo neke izgubili. Imam u vidu Ukrajinu iz vremena Leonida Kučme koja je takođe počinjala sa nama ovaj težak posao. Ali, nažalost, teret je bio suviše težak za Ukrajinu. Ipak, ja sam siguran da će, ranije ili kasnije, rukovodstvo Ukrajine shvatiti gdje je sreća. Neko ga smo i nalazili na tom dugom i teškom putu”, rekao je predsjednik Belorusije Aleksandar Lukašenko aludirajući na Jermeniju i Kirgiziju čiji su predsjednici prisustvovali potpisivanju sporazuma i zatražili da se što prije priključe savezu. Koliko može biti korisno učesće u no-

Rusija učvrstila svoju poziciju paraform njenih državnih kompanija na dva istorijska ugovora

vom savezu postalo je jasno 2011. kad je stvorena Carinska unija. Slobodno kretanje robe omogućilo je da se praktično udvostruči robna razmena između tri zemlje koje su potpisale novi sporazum. On bi prema ocjenama stručnjaka trebalo da uveća prihode zemalja članica na trilion dolara.

Sporazum o EaEU treba da počne da funkcioniše od 1. januara 2015. Ideju je sa javnošću prvi podijelio Nazarbajev 1994. godine, a potpuno je afirmisao Putin sedam godina kasnije. Ona je ostvarivana u etapama, počev od Carinske unije,

preko Zajedničkog ekonomskog prostora do konačnog formiranja EaEU.

Sporazum ima dodatnu težinu i važnost, jer je potpisan u vrijeme velike tenzije između Rusije i Zapada zbog Ukrajine. Za Rusiju je važan zato što joj omogućava da izbjegne eventualne sankcijesa zapada, a za Kazahstan i Bjelorusiju zato što mogu da zarade na posredništvu u slučaju da to bude potrebno.

Rusija ima još mnogo razloga zbog kojih se odlučila za ovaj savez. U kontekstu pomjeranja globalnog ekonomskog fokusa na istok, Rusija namjerava da aktivno radi u azijsko-pacifičkom regionu, koji je postao centar globalnog ekonomskog rasta. Ekonomske prednosti evroazijskih integracija očigledne su za njene članice. U današnjem svijetu je teško biti konkurentan bez ozbiljnih resursa - prirodnih, radnih, intelektualnih, političkih, vojnih. Kombinovanje postojećih kapaciteta prirodno ojačava poziciju EaEU. Geopolitičkih pluseva je takođe mnogo, a glavni je da zemlje koje tijesno saraduju teško da će se takmičiti i stvarati veću nestabilnost u regionu.

Interesovanje za uspostavljanje zone slobodne trgovine sa blokom EaEU već je izrazio Vijetnam, zakazane su stručne konsultacije sa Izraelom i Indijom, a razgovora se i sa Kinom. Posljednji mogući partner je posebno interesantan zbog svog političkog uticaja i ekonomskog potencijala. Optimizam u pogledu pozitivnog raspleta rusko-kineskih pregovora daje još jedan istorijski sporazum. U razmaku od samo nekoliko dana ruski “Gasprom” i kineska državna kompanija CNPC pod pokroviteljstvom predsjednika Rusije i Kine potpisali su ugovor o isporuci 38 milijardi metara kubnih ruskog gasa godišnje. Kini u periodu od 30 godina. Ukupna cijena isporuke gasa Kini iznosi 400 milijardi dolara i to je najveći ugovor “Gasproma” u istoriji. I tu nije kraj. Ruska Ujedinjena avio-industrijska korporacija i kineska kompanija COMAC potpisale su ugovor o razradi širokotrupnog aviona dugog doleta, koji će parirati američkom boingu i evropskom erbasu. Upravo ti ugovori poklapaju se sa tekovinama EaEU.

Uloga reciklažne industrije u saniranju posljedica poplava

Piše: mr Goran Balotić (autor je viši asistent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta Istočno Sarajevo)

Najveća šansa podizanja i razvoja reciklažne industrije, naročito u svjetlu novonastalih okolnosti elementarnih nepogoda, leži u mogućnosti da bude aktiviran i zaposlen znatan broj nezaposlenih radnika, tako što bi bio uključen u sistem sakupljanja, transportovanja, skladištenja i prerade otpada, čime bi se osim problema životne sredine i izloženosti epidemiološkom riziku, jednim dijelom mogao značajno smanjiti problem nezaposlenosti, prvenstveno u poplavama ugroženim područjima RS

Prema nekim procjenama, BiH je najzagađenija i otpadom najpretrpanija zemlja Evrope. Godišnje u BiH bude proizvedeno oko 2,4 miliona tona otpada, pri čemu je procenat reciklaže zanemarljiv

Izgleda da je u našem nacionalnom kodu da razmišljamo o problemu tek kada nas on zadesi. Kao da nismo u stanju da blagovremeno anticipiramo uzroke i izbjegnemo očekivane posljedice do kojih on može dovesti. Ophrvani svakodnevnim egzistencijalnim problemima na individualnom i kolektivnom nivou, često se lišavamo ozbiljnog sistematskog i strateškog pristupa u bilo kojoj životnoj sferi. Aktualna dešavanja u vezi sa enormnom poplavom koja je zahvatila region, to najbolje potvrđuju. Kao da smo čekali da nam priroda uputi prijekor zbog našeg nemara, nerada, neodgovornosti, nepromišljenosti. Onaj ko je u stanju da otpad baci, stihijski, u prirodu,

dočekaće momenat da mu se stihijski i vrati. To je svojevrsni zakon prirode. Tako okrutan, tako istinit.

Prema nekim procjenama, BiH je najzagađenija i otpadom najpretrpanija zemlja Evrope. Godišnje u BiH bude proizvedeno oko 2,4 miliona tona otpada, pri čemu je procenat reciklaže zanemarljiv. Naime, bude obrađeno svega oko 170.000 tona starog papira, 2.000 tone starog željeza i oko 250 tona bakra, bronzne i mesinga. U zemljama EU taj se procenat kreće do 60%, 70%, pa čak i do 90%, kakav je slučaj, na primjer, u Belgiji. Ni zemlje regiona nisu previše odmakle na polju ekološke osviještenosti, ali su se, za razliku od BiH, bar pomakle s mrtve tačke.

Međutim, problem je u svijesti građana, ali i onih koji nas vode. Ekološki problemi su rijetko na dnevnom redu. Izuzev, kada se desi neka prirodna katastrofa poput ove. Namjerno ili slučajno zanemarujemo činjenicu da su ekološka pitanja svrstana u red najprioritetnijih u 21. vijeku i to ne samo u EU, nego i ostatku svijeta. Evropa ima svoje agende, strategije i izuzetno ozbiljan, sistemski pristup u svim aktivnostima koje bi trebalo da dovedu do potpunog ekološkog balansa i održivog ekonomskog razvoja. Takođe, ne bi trebalo smetnuti s uma činjenicu da se čak 30% zakonodavstva, koje je neophodno prilagoditi u procesu pridruživanja EU, odnosi na ekologiju.

Reciklaža nije samo separatan prikupljanje otpada, već lanac aktivnosti koji podrazumijeva odvojeno odlaganje otpada, sakupljanje, transportovanje, skladištenje i plasman na tržište sekundarnih sirovina, nakon čega otpad bude korišten u materijalne ili energetske svrhe. Dakle, otpad u razvijenim zemljama nema tretman smeća, kao što je, dominantno, slučaj na Balkanu, već tretman izuzetno vrijednog resursa, čijom se upo-

trebom ostvaruju značajne uštede u troškovima sirovine i energije te smanjuju emisija štetnih gasova.

Reciklažom samo jedne tone papira spasava se 3,5 m³ drveta, odnosno 70.000 litara vode, a stvara se i do 15 puta manje otpadnih voda, nego kada papir proizvodimo iz drvene mase. Plastika, koju proizvodimo od neobnovljivih sirovina nafte, gasa i uglja, procesom reciklaže može biti pretvorena u nove plastične proizvode poput plastičnih kesa, boca, folija i sl. Recikliranjem stakla mnogo manje bi se uništavala korita rijeka iz kojih se vadi pijesak za staklo, a smanjili bismo zagađivanje vazduha i potrošnju energije. Staklo je moguće u stoprocentnom obimu preraditi i reciklirati.

Automobilski i elektronski otpad sadrži gvožđe, aluminijum, bakar i čelik, koji predstavljaju posebnu vrstu otpada, jer spadaju u neobnovljive resurse. Proizvodnjom novog od starog aluminijuma, umjesto od boksita, može biti uštedeno do 95% energije. Staro gvožđe je kvalitetna sirovina za proizvodnju čelika. Stručnjaci navode da se 90% elektronskog otpada može ponovo upotrijebiti i izdvojiti nešto zlata, srebra i platine. Dakle, reciklažom se istovremeno postižu sljedeći efekti: očuvanje sirovinskih resursa, ušteda energije, zaštita životne

Reciklaža nije samo separatno prikupljanje otpada, već lanac aktivnosti koji podrazumijeva odvojeno odlaganje otpada, sakupljanje, transportovanje, skladištenje i plasman na tržište sekundarnih sirovina

sredine, smanjenje otpada na deponijama i čistiji okoliš, otvaranje novih radnih mjesta i sl.

Reciklažna industrija u BiH je tek u povoju. Postoji tek nekoliko preduzeća u kojima se odvijaju reciklažni procesi (reciklaža papira u Maglaju, starog gvožđa u Zenici, elektronskog i automobilskog otpada u Srebreniku). U Republici Srpskoj se trenutno poslovanje reciklaže bavi svega nekoliko preduzeća i to u ob-

lasti prerade starog gvožđa, drveta i papira. Na nivou države ne postoji aktivna politika upravljanja otpadom, koja bi uključila i kontrolu i sankcionisanje nepravilnog odlaganja otpada. Nedostaju reciklažna dvorišta u kojima bi bila vršena primarna separacija otpada, prije njegovog odvoženja na regionalne deponije, kao ni uređeno tržište sekundarnim sirovinama. Otpad se prikuplja sporadično, na individualnom nivou, pretežno od strane ekstremno siromašnih slojeva društva.

Vlasnici rijetkih preduzeća, koja se bave reciklažom, naglašavaju da je posao preskup, otežan i neisplativ. Neka od preduzeća su vrlo brzo nakon osnivanja, zbog svoje nerentabilnosti, otišla u stečaj. Problem nastaje zbog toga što se na nivou države ne pridaje značaj reciklažnoj industriji i ne uočava njen ogroman potencijal, kako ekološki, tako i ekonomski. Ono što je neophodno raditi jeste pojednostavljenje administrativnih procedura, kao i uvođenje reda u izdavanju dozvola za prikupljanje, prevoženje, skladištenje i tretman otpada. Neophodno je urediti tržište sekundarnih sirovina, čime bi bio smanjen udio sivog tržišta i netransparentno kretanje otpada. Pored toga, neophodno je trend individualnog i sporadičnog prikupljanja otpada, sa pretežno divljih deponija, zamijeniti zaokruženim i savremenim sistemom pravilnog prikupljanja, odlaganja i upravljanja otpadom.

Najveća šansa podizanja i razvoja reciklažne industrije, naročito u svjetlu novonastalih okolnosti elementarnih nepogoda, leži u mogućnosti da bude aktiviran i zaposlen znatan broj nezaposlenih radnika, tako što bi bili uključeni u sistem sakupljanja, transportovanja, skladištenja i prerade otpada, čime bi osim problema životne sredine i izloženosti epidemiološkom riziku, jednim dijelom mogao značajno smanjiti i problem nezaposlenosti, prvenstveno u poplavama ugroženim područjima Republike Srpske.

Samo zajedničkom spregom države, preduzeća i građana moguće je uspostaviti i razviti jedan zdrav i stabilan sistem reciklažne industrije u RS pa i u čitavoj BiH, koji bi donio brojne ekonomske benefite svim privrednim subjektima, a sa druge strane, preduprijedio buduće, slične, ekološke katastrofe ili bar ublažio njihovo dejstvo.

Istraživanje o jačanju odgovornosti u javnoj potrošnji

Otvoreno poslovanje, transparentno finansijsko izvještavanje u vezi sa izvršenjem budžeta pokazali su se kao ključni faktori u borbi protiv korupcije i zloupotreba u svim modernim društvima

Udruženje ekonomista Republike Srpske - SWOT je u aprilu i maju završilo sprovođenje projekta “Povećanje odgovornosti u javnoj potrošnji kroz razvoj dostupnosti informacija”, koji je rađen pod

pokroviteljstvom Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u BiH.

U sklopu projekta smo objavili istoimeno istraživanje koje je imalo za cilj da odgovori na pitanja koliko su suštinski informacije koje se tiče upravljanja javnim institucijama javne i dostupne. Preciznije, pokušali smo pružiti odgovor na pitanje da li su finansijske informacije dovoljno detaljne i precizne, kao i to da li su uopšte dostupne javnosti.

Istraživali smo da li je klauzula o transparentnosti definisana odgovarajućim zakonskim normativima, kao i da li se ista poštuje. Institucije javnog sektora postoje radi građana, odnosno radi onih koji date usluge koriste i koji ih putem poreza i drugih nameta finansiraju.

Javno objelodanjivanje, prije svega, fina-

nsijskih informacija, ali i drugih informacija koje se tiče upravljanja nad institucijama javnog sektora ima višestruku korist. Ono prije svega doprinosi transparentnijem i otvorenijem poslovanju institucija sistema od kojih cjelokupno društvo zavisi.

Pored toga, otvoreno poslovanje javnih institucija, kao i serviranje informacija o njihovom funkcionisanju značajno doprinosi povećanju povjerenja javnosti u navedene institucije. Otvoreno poslovanje, transparentno finansijsko izvještavanje u vezi sa izvršenjem budžeta pokazali su se kao ključni faktori u borbi protiv korupcije i zloupotreba u svim modernim društvima. Praksa je pokazala da se upravo zloupotrebe najviše i najčešće događaju u sistemima koji funkcionišu na izolovan i zatvoren način.

Sa druge strane, netransparentno poslovanje povećava sumnju javnosti u regularnost poslovnog procesa te se, ponekad i neopravdano, stiče utisak da se nešto namjerno želi sakriti ili zataškati.

Analize zelenih javnih nabavki

Opšti cilj projekta jeste podrška inteligentnim regionima, gradovima i opštinama u iznalaženju inovativnih rješenja u energetsom sektoru

Udruženje ekonomista Republike Srpske - SWOT je, takođe, učestvovalo u izradi dvije analize za potrebe Gradske razvojne agencije Istočno Sarajevo, a u okviru njihovog IPA projekta pod nazivom “GRASP: Zelene javne nabavke i podrška inteligentnim gradovima u energetsom sektoru”.

Riječ je o regionalnoj analizi sistema elektronskih javnih nabavki u BiH, prikazu stanja energetske sektora u BiH, stanju energetske efikasnosti i korištenja obnovljivih izvora energije, kao i eko-

nomskim kretanjima u BiH.

Razvijena je i komparativna analiza sistema elektronskih zelenih javnih nabavki između zemalja IPA regije koje su obuhvaćene projektom GRASP (BiH/Albanija). Opšti cilj projekta jeste podrška inteligentnim regionima, gradovima i opštinama u iznalaženju inovativnih rješenja u energetsom sektoru (oblast obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti), te povezivanje istih kroz uspostavljanje transnacionalnog energetske sistema zelenih javnih nabavki. Projekat

traje 27 mjeseci i na njemu učestvuje 13 partnera iz osam evropskih zemalja.

Lična karta SWOT-a

Počeli smo kao grupa entuzijasta u septembru 2007. godine. Imamo preko 180 članova iz svih ekonomskih i društvenih sektora RS. Aktivni smo u Banjaluci, Istočnom Sarajevu, Sarajevu, Brčkom, Bijeljini, Trebinju, Tesliću, Doboju...

Organizujemo seminare, okrugle

stolove, panel diskusije, radionice, kurseve...

Radimo projekte, studije, strategije...

Do sada smo organizovali:

- 7 konferencija
- 31 seminar
- 9 okruglih stolova
- 2 panel diskusije

- 2 kursa
- 2 radionice
- izdali 3 knjige
- radimo 2 projekta
- uradili 4 studije izvodljivosti
- 1 predstudiju
- 1 strategiju
- 1 marketinški plan
- 2 elaborata

Družimo se svakog zadnjeg petka u mjesecu

KREDITI U RS

USLOVI KREDITIRANJA SVIH BANAKA U RS

www.swot.ba

SVE INFORMACIJE NA JEDNOM MJESTU

SWOT

GRAWE poslovni centar

I Krajiškog korpusa 39, 78 000 Banja Luka

